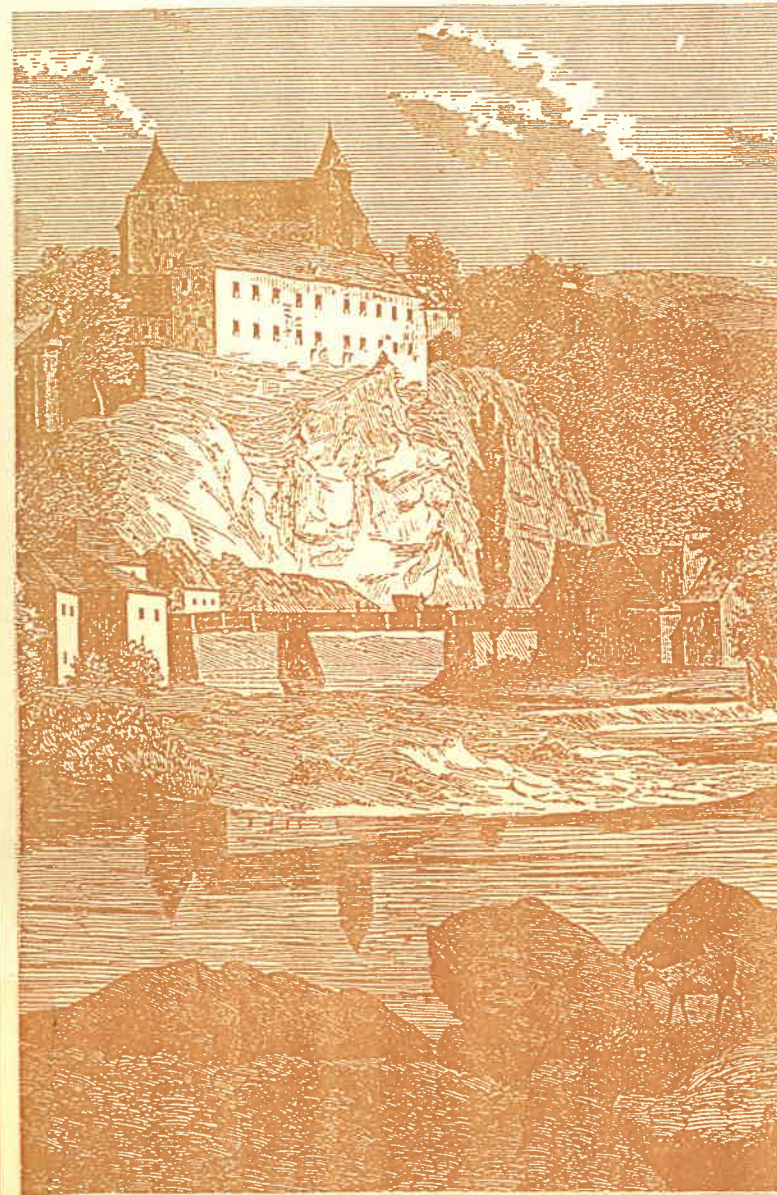

HAVLÍČKOBRODSKO 10

Vlastivědný sborník

1676/10

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník

10

*Věnováno památce
RNDr., PhDr. Eduarda Doubka
(*1.12. 1922 - † 18.9. 1994)*

1994

BITVA U MELECHOVA V ROCE 1420

Pavel Rous

Boj, který husité podstoupili roku 1420 v Posázaví u vrchu Melechov, spadá do dramatických počátků husitské revoluce. Zřejmě proto, že význam melechovské bitvy nepřekročil podstatněji lokální hranice, zůstala téměř stranou soudobého i pozdějšího dějepisického zájmu, takže o ní víme dost málo.¹⁾ Připomeňme si nejprve, co sledované události předcházelo a jaké obecné souvislosti ji určovaly.

Vývoj uvnitř i kolem Čech a Moravy v první čtvrtině roku 1420 šel i nadále ke konfliktu, přestože od listopadu předešlého roku bylo v platnosti pražské příměří mezi husitskou a královskou stranou. Římský a uherský král Zikmund Lucemburský podporoval bez ohledu na své sliby protihusitskou stranu. Její oporou se stala Kutná Hora, v níž končily životy stovek pochytaných *novověrců*. Venkovský husitismus se zatím upevnil v jižních Čechách založením svého střediska na *hoře* Hradišti, která dostala biblické jméno Tábor. S Plzní, jež se nakonec ukázala nedostatečnou oporou husitů, a s Tábo-rem souvisely první, pro husity úspěšné bitvy u Nekoměře, Sudoměře a Sezimova Ústí.

První křížová výprava proti husitům byla vyhlášena 17. března 1420 ve slezské Vratislavi. Prostředky k vykořenění husitství měly poskytnout státy křesťanské Evropy. Na vyhlášení války reagovalo veřejné provolání, jež vzešlo 3. dubna 1420 ze shromáždění představitelů husitské Prahy. Manifest byl bojovým výkřikem (Molnár 1980, 14), vyzývajícím k odporu proti chystanému násilí, které, jak se v provolání uvádělo, zosnovala macešská církev návodem samotného ďábla. Dále manifest naléhavě apeloval: "*prosíme, abyste jakožto stateční rytíři se rozpomenuli na udatné otce naše Čechy staré, své vlasti milovníky horlivé, a ochotně se postavili proti tomu zlému a stáli s námi a s obojí obcí velikého města Starého i Nového pražského, kteří jsme se na to mezi sebou sjednali a za jeden člověk umluvili a na tom zcela ostali. Radou i pomocemi se postavte proti každému, kdo by chtěl ten zlořečený kříž uvést ve skutek a vykonat, abychom tak mohli nejkřesťanštější království od takové křivdy a útisku našeho jazyka vyprositi a osvoboditi*" (Molnár 1980, 66).

¹⁾ Rukopis článku byl dokončen v r. 1988, proto použitá literatura tento rok nepřekračuje. Stručný výtah z rukopisu jsem publikoval pod názvem *Výročí bitvy u Melechova v okresních novinách Cesta vysočiny*, 1990, č. 17 - 20. Z historiků se bitvou u Melechova blíže zabývali Šimák (1920), Macek (1955), Husa (1957) a Kejř (1958).

Sg: 1646/10	
Knihovna Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod	
Př.č. 2244	MDT

Muzeum Vysočiny
Havlíčkův Brod
příspěvková organizace

Druhý pražský manifest, adresovaný všemu obyvatelstvu Království českého a Markrabství moravského, byl vydán ve dnech 18. - 20. dubna. Svou autoritou ho zaštitil sám nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartenberka - v bezkráloví vlastně nejvyšší hodnostář v zemích České koruny. Druhé svolání prohlásilo Zikmunda za nepřítele, kterému jsou povinni všichni odepřít poslušnost. Zikmund *"nic jiného nemíní, než České království a korunu a zvláště jazyk český potupně a ukrutně vypleti a zahladiti. I doufáme ve vás jako věrné Čechy, že v takové nouzi budete té Koruně české a tomu království radni a pomocni, jako jste to dříve činili i vy i vaši předkové, věrní Čechové"* (Molnár 1980, 69). I z ukázek je patrné, jaké odhodlání chtěly vyburcovat obě dubnové výzvy k obyvatelům Čech a Moravy, a jakému strachu husitské veřejnosti přitom měly čelit (Šmahel 1971, 89).

Vojsko kruciáty se zatím sbíralo u slezské Svídnice a 30. dubna mnohatisícový sbor křížáků se Zikmundem překročil slezskočeské pomezí a přes Náchod a Jaroměř zamířil k Hradci Králové, který 3. května bez boje obsadil.

Hrozba dosud nepoznané vyhlazovací války a výzvy z Prahy rozdmýchaly podle Macka (1955, 175) revoluční žár zejména v části jižních a západních Čech. Ale zde dospěl vývoj k občanské válce zřejmě nezávisle na vnějších podnětech. V dubnu ničivá síla táborů zasáhla Mladou Vožici, Sedlec, Písek, Strakonice, Rabí, Prachatice, Milevsko, Nepomuk, Louňovice a v květnu Zlatou Korunu. Zkázou klášterů, hradů, tvrzí i měst se jakoby naplňovaly chiliastické představy o konci starého světa. Tehdejší situace v jižních a západních Čechách se podle kronikáře Vavřince z Březové vyznačovala mj. tím, že Táboři shromažďovali další venkovany včetně žen, výrostků, ale i příslušníky nižší šlechty. S novými lidmi, jichž přibývalo den ode dne, útočili na církevní a světské majetky (HK, 52). Pravděpodobně ožily hory devatenáctého roku, s tím rozdílem, že tentokrát se na nich scházel lid připravený k boji. Ilustrací k dění v této oblasti je Vavřincova informace o shromáždění množství Chodů *"na jedné hoře"* v Plzeňsku počátkem května 1420. Sraz organizoval neznámý ozbrojený kněz na koni. Vavřinec neuvedl účel shromáždění zřejmě proto, že nebyl skutečně a zůstal tak neznámý. Chody přepadli vojáči Bohuslava ze Švamberka a několik set jich pobili. Dotyčný kněz byl zajat a upálen v Plzni (HK, 53). Lze se domnívat, že shromáždění Chodů ve válkou zachváceném pohraničí nebylo důsledkem pražských dubnových manifestů.

Ve východních až severozápadních Čechách byla poněkud jiná situace, protože radikalizace veřejnosti zde nedospěla k občanské válce. Koncem dubna r. 1420 se sešlo *"veliké množství lidu světského"* (HK, 53) na výšině Oreb u Třebechovic, možná na vrchu Tábor u Lomnice (nad Popelkou) - názory historiků na místo srazu, problematizované následnou trasou pochodu, se poněkud rozcházejí (Čornej 1987a, 112 - 113; Urban 1982, 12, 30; Anděl 1961, 44). Pod velením pána Hynka Krušiny z Lichtenburka, radikálního

kněze Ambrože a s aktivní účastí nižší šlechty z Chrudimska, Časlavska a Hradecka tak bylo ustaveno orebské vojsko. Základem jeho síly byli vedle několika stovek jezdců venkované ozbrojení převážně cepy. Ze shromaždiště orebité táhli přes Mnichovo Hradiště (30. dubna dobyli tamější klášter) do Prahy, kde byli přivítáni 2. května. Tento husitský podnik, stejně jako výprava žateckých, lounských a slánských husitů, kteří dorazili do Prahy 23. května, zjevně souvisí s mobilizačními výzvami z Prahy.

Mezitím, v prvních květnových dnech, intervenční armáda směřovala od Hradce Králové ke Kutné Hoře, kde bylo určeno další ležení a shromáždění křížové výpravy. V pramenech jsou melechovské události časově vázány právě k pobytu krále Zikmunda v Kutné Hoře.

Nejpůvodnějším a nejvěrohodnějším zpravodajem o událostech pod Melechovem je jejich současník, již zmiňovaný Vavřinec z Březové. Jeho líčení v Husitské kronice (FRB V, 369 - 370; překlad HK, 60 - 61) nacházíme jednak ve staročeském překladu (FRB V, tamtéž) asi z konce 15. století (dochovaný rukopis vznikl ale až v 17. století) a v latinské tak zvané Kronice univerzity pražské (FRB V, 584) - kompilaci rovněž mladšího původu. Oba odvozené prameny však obsahují některé odlišnosti a doplňující detaily, které by nemusely být vždy bez významu.

Podrobnější informaci nalazáme v Kronice české od V. Hájka z Libočan (1541, f. 379r-380v) a ve stejném znění, jen s některými odchylkami, v Poselkyni starých příběhů od J. F. Beckovského (1700, 660). Hájkově líčení rozvádí a doplňuje Vavřincovu zprávu tak logicky, že vzbuzuje dojem, jakoby se opíralo o záznam nějaké nám dnes neznámé relace - tuto možnost připustil Husa (1957, 56). Podezřele věrohodných odjinud neznámých údajů si v Hájkově zprávě povšiml i Kejř (1958, 67, 72), přestože tak učinil s obecným upozorněním na Hájkovy výmysly. Hájkovu zprávu je tedy třeba brát v úvahu. A to přese všechno, co již bylo řečeno o mizivé hodnověrnosti husitských faktů, obsažených v kronikách 16. - 18. století a do té doby nezveřejněných (naposledy Čornej 1987b, 306). Vždyť Hájkova kronika nebyla jako historický pramen pro období 13. - 16. století podrobena důkladnému rozboru, který by rekonstruoval širokou výchozí pramennou základnu a kriticky oddělil zrna od plev (Pešek - Zilinskij 1983, 54, 57). Prokázalo se již, že Hájkův obraz husitství obsahuje i některé konkrétní detaily čerpané buď z dnes neznámých písemných pramenů nebo z hodnověrné ústní tradice (Podlešák 1979, 225 - 227, 234; Šůla 1975, 53 - 54; Šimák 1906, 210 - 211, 213). Je známo, že k vypsání let 1420 - 1421 převzal Hájek *"téměř všechny své údaje"* z Vavřincovy husitské kroniky, které někdy svévolně zkreslil bohatým až groteskním a karikujícím rozhojněním (Podlešák 1974, 82 - 84 ad.; srovnej Kolár 1972, 68 - 70). Ale co když v případě Melechova Hájek sáhl po nějaké starší podrobnější relaci? Není potom tak docela vyloučeno, že právě tu měl v ruce už

Vavřinec z Březové a použil z ní pro svou kroniku jen základní data. Pouhý výťah v případě melechovské příhody by byl u něj na místě - přednost logicky dostaly významnější události bouřlivého jara 1420. Navíc psal Vavřinec kroniku s jistým časovým odstupem, což mu usnadňovalo rozlišovat podstatné od okrajového. Domněnku o společné předloze Vavřincovy a Hájkovy zprávy o melechovských událostech by snad bylo možné ověřit literárně historickým rozbořem.

Překryjeme-li synopticky příslušné informace z uvedených pěti zdrojů, aby vytvořily jeden časově a logicky uspořádaný sled, objeví se poněkud zřetelnější a podrobnější obrysy sledované události. Oporu takto vytvořené textové montáže tvoří relace Vavřince z Březové (odkazuje na ni symbol V). Všechna fakta navíc, která ji rozvádějí, doplňují a třeba i rozporují, jsou do rozfázovaného Vavřincova textu začleněna s příslušnými symboly, odkazujícími na staročeský překlad Vavřince (Vsč), tzv. Kroniku univerzity pražské (U), Hájkovu Kroniku českou (H) a Beckovského Poselkyni (B). Obsahové alternativy jsou přitom uvedeny v oblých závorkách, v hranatých závorkách jsou doplněna slova, jak vyplývají z kontextu. V montáži jsou použity české překlady latinských textů V (HK, 61 - 62) a U (autorův). Staročeská znění zbývajících relací jsou upravena do současné češtiny. Výsledná kombinace textů vyhlíží takto:

Asi pak v témž čase, když byl uherský král [Zikmund] na Horách Kutných, :V:

(Když byl uherský král na Horách Kutných) :Vsč:

(Když již byl král v Kutné Hoře) :U:

shromáždilo se jiné :V:

veliké :H:

množství vesničanů, milovníků přijímání z kalicha, :V:

(sedláků) :Vsč:

obojího pohlaví :U:

s uhlíři, :V:

[kterých] bylo mezi nimi nejvíc :H:

[- bylo to vůbec] první vojsko, které uhlíři postavili [-] :Vsč:

na jedné hoře uprostřed mezi Ledčí a hradem Lipnicí, :V:

a dali té hoře jméno Hora Oreb a samí se jmenovali Orebští, :H:

na obranu pravdy přijímání z kalicha. :V:

[a] k společnému přijímání z kalicha. :Vsč:

A pro to, :V:

[když to] uslyšeli horníci a zvláště erckafěři, :H:

padl nemalý strach na [Kutno]horské.

Proto :V:

poslali [vyjednaváče] k těm uhlířům a žádali je, aby nepokračovali v takovém zahálení a nezdržovali pro ně [dodávky] uhlí. :H:

[Působili přitom] lichotivými slovy a :V:

(řečmi) :Vsč:

četnými :U:

velikými :H:

dary, :V:

[které] přitom poslali hanykéřům¹⁾ a prosili je, aby ten lid z moci svých úřadů vrátili zase k práci a přikázali vozit uhlí ke [Kutným] Horám do hutí, že jim chtějí za uhlí dobře platit. [Když] to uslyšeli mnozí [uhlíři], kteří byli pracovitější, vrátili se do svých domovů. :H:

[Kutnohorští tak] získali přemnoho uhlířů, :V:

(navedli mnohé z uhlířů) :Vsč:

aby se vrátili domů a dováželi uhlí do Hor. A když se z jejich strany :V:

poněkud :U:

umenšilo shromáždění, :V:

[a když] pak jiní a zvláště ti [uhlíři], kterým byla zahálka milá, zjistili, že jich ubývá, povolali kněze Petra, faráře z Ledče a přikázali mu, :H:

(prosili [ho]) :B:

aby před nimi nesl tělo Boží v monstranci. :H:

Což když on musel učinit, :B:

rychle se dali na cestu se svátostí těla Kristova, :V:

šli za ní :H:

(za ním) :B:

a zpívali [ti], kteří si umínili jíti :H:

k spolubratřím na Tábor neboli na Hradiště. :V:

(až k tábořskému Hradišti) :H:

Tu [když] jel :H:

nenadále :B:

císař [Zikmund] z [Kutné] Hory, potkal se s nimi a [když] se dozvěděl, kdo jsou, rozkázal své jízdě, aby na ně udeřila a všechny je pobila. :H:

A [tak] je znenadán v polích napadl ozbrojený lid poslaný od krále z Hor, ale sedláci :V:

¹⁾ podle rekonstrukce významu slova hanykéř, provedené Husou (1957, 25 - 37), šlo o zástupce uhlířů v určitém uhlířském obvodu, vybaveného jistými pravomocemi (např. jednací, soudní, policejní) v rámci uhlířského společenství. Z hanykéřů sestávala rada, přičemž svrchní hanykéři tvořili jakýsi užší výbor. Nejstarší doklad výrazu hanykéř pochází až z r. 1474. Snad proto užití pojmu hanykéř v citované Hájkově zprávě se V. Husovi zdálo být "plodem fabulačních sklonů Hájkových" (Husa 1957, 56, pozn. 41).

mnozí, :Vsč:

když to viděli, statečně se začali bránit, :H:

obklopivše se vozy, stříleli na ně kamením a střelami z děl a samostřílů. A tak ačkoli byli jezdcí dobře ozbrojeni, dobrých dvacet na jednoho sedláka, jak se tvrdí, přece se nijak neodvážili zaútočit na neozbrojené sedláky. :V:

Císařští :B:

zastřelili z kuší a luků okolo čtrnácti pěších, :H:

(orebských) :B:

ale :V:

[proto]že se jízdě bojuje v lese s pěšími těžko, :H:

[a] když mnozí [z královských] byli zranění a několik jich zabito, začali se s hanbou :V:

a s mnohými raněnými :Vsč:

vracet na Hory [Kutné]. :V:

(jeli pryč) :H:

Ale jeden z nich, :V:

(z Uhrů) :H:

napnuv samostříl, smrtelně střelil do hlavy :V:

(šípem prostřelil hlavu) :H:

pana Petra, faráře z Ledče, který byl tehdy v průvodu :V:

(mezi tím houfem) :Vsč:

sedláků. :V:

[Petr] hned padl i s monstrancí a zemřel. :H:

A tak se světští lidé, :V:

(sedláci) :Vsč:

(ostatní) :B:

rozptýleni jako ovce bez pastýře, vrátili domů. :V:

(rozeběhli) :B:

A [pak] tu dřevěnou monstranci i se svátostí vzal Vávra, rychtář ze Zahrádky, nesl [ji] důstojně před nimi, až přitáhli k táborům. Někteří ovšem mnozí se na té cestě z houfu potajmu rozešli a vrátili se do svých domovů k ženám a dětem. :H:

Jako celek je zpráva, poskládaná z textů pramenů a pozdějších kronik, poměrně souvislá. Přesto obsahuje nesrovnalosti či nejasnosti. Zaprvé není dostatečně konkrétně pojmenováno a tím i lokalizováno dějiště události. Že shromaždištěm venkovanů byl výrazný a rozlehlý vrch Melechov (709 m nm.), ležící téměř ve středu pomyslné spojnice Ledče s Lipnicí, uvedl již Vlasák (1863, 136), aniž by to potřeboval zdůvodnit. Už z letmého pohledu na mapu je jasné, že jiná hora uprostřed to být nemohla. Takto, ale nepřímou,

určil místo shromáždění ještě dřív Schaller (1787, 141), který ztotožnil Hájkův posázavský Oreb s Melechovem. Pokud jde o místo boje, lze vytušit, že ona Vavřincem uvedená pole, na nichž došlo k napadení, nebyla od Melechova daleko. Kdyby ke střetnutí došlo na vzdálenějším místě, dejme tomu u Ledče nebo Zahrádky, jistě by to kronikáři zmínili. Boj se odehrál zřejmě tak blízko místa srazu, že se jeho teritorium jmenovitě neuvedlo. Tvzení, že šlo o prostor obce Bojiště, necelé 4 km severozápadně od vrcholu Melechova, se prvně objevuje u Valcháře (1912, 318, bez odkazu): kostelík v Bojišti "vystavěn byl před r. 1560 na paměť vítězství, jehož dosáhli roku 1420 prostí uhlíři nad vojsky Zikmundovými". Ještě Sedláček (b. d., 39) konstatoval, že původně se Bojištěm zval les a to "na památku nějakého vítězství". Poté se podrobněji touto lokalizací zabýval Šimák: "Ještě r. 1634 byl tu jen kostelík sv. Vojtěcha, řečený 'na bojišti', podle lesa 'Bojiště', kdež byl založen". A protože "o žádném boji v této krajině se neví", je to lokalizace velmi pravděpodobná. A to zvlášť, když není vyloučeno, že nápadný kostelík, připomínaný již r. 1587, mohl nechat postavit Mikuláš Trčka z Lípy (+ 1509) právě na paměť místní události z r. 1420. Byl totiž svého času správcem ledečského panství. Tentýž Mikuláš Trčka jako držitel Třebechovic vystavěl r. 1508 na památném Orebu u Třebechovic kostel Božího těla (!). Pamětní kostelík u Melechova mohli postavit ale i jiní z rodu Trčků, kteří vlastnili ledečské panství od r. 1568 (Šimák 1920).

Kostel sv. Vojtěcha je dnes součástí osady Malé Bojiště, situované 500 m jižně od obce Bojiště. První zmínka o kostele na Bojišti je z r. 1560 ("počet kostelníkův z Bojiště" - MJČ I, 108). Roku 1598 se zmiňuje "ves Velká s kostelíkem Nabogissti řečeným" (MJČ IV, 495). Ves jménem Bojiště ("Boyschtie"), s kostelíkem poblíž, je poprvé zaznamenána až r. 1720 na Müllerově mapě Čech (MJČ V, 132), když ji před tím ještě neuvedla Berní rula r. 1654, což ale nemusí být stoprocentním důkazem její tehdejší neexistence (Doskočil 1953, 757, 763).

U Malého Bojiště se jižně až západně rozkládá les o rozloze asi 2 x 1,5 km, který je na příslušných sekcích mapy 1:5000 (1965, 1970) označen pomístními jmény Bojisko a V Bojiskách. Na plánu stabilního katastru z r. 1838 je pomístním jménem "Bogiskach" označena část uvedeného lesa východně od kostelíka sv. Vojtěcha. Bezpochyby jde o les, který se připomíná již r. 1587 jako "Bojiště les u Velké" (MJČ I, 108). Do tohoto lesa umístil bojiště z r. 1420 Doubek (1957, 13), když napsal, že "k boji došlo na jih od dnešní obce Bojiště", tam kde "zbytky roubení studen"... "v lese do nedávna svědčily o tom, že tam kdysi stávala vesnice, která byla za boje vypálena".

Určení místa srazu a místa bitvy již zřejmě odolají pokusům o jiný výklad. Otazník přesto ponechal u Melechova Dobiáš (1936, 24). Mezi "pouhé dohady, jež by si zasluhovaly důkladnějšího prověření" zařadil Šimákovu

lokalizaci Husa (1957, 55). Podle dr. Vladimíra Procházky shromaždištěm "*mohl být i vrch západně od Melechova přes údolí (kóta 635)*" (Kejř 1958, 68). V těch místech, 2,5 km západně od Melechova, je návrší Vlčí Hůra (636 m n. m.), jehož poměrně plochý terén je podle autora postřehu, vhodnější pro masové shromáždění. Druhý Procházkův argument - z Vlčí Hůry je blíž k místu boje než z Melechova - však nepadá v úvahu, protože prameny nezdůrazňují ani nekonkretizují blízkost shromaždiště a bojiště. Když zvážíme, že z Melechova je do předpokládaného prostoru bitvy (tj. lesa Bojiště či Bojisko) 3,75 km a z Vlčí Hůry 2,25 km, nelze než konstatovat, že otázka, zda se husité sešli na Melechově nebo na bezprostředně sousedícím méně výrazném vrchu, je irelevantní.

Závažným problémem je datování melechovských událostí. Došlo k nim poté, co Zikmund dorazil do Kutné Hory, jak tvrdí Vše a U, nebo to mohlo být ještě před tím, což nevylučuje Vavřinec. Podle Palackého (1921, 545) došlo k melechovskému shromáždění "*hned*" po příjezdu Zikmunda do Hory, přičemž Zikmund se z Hradce vydal "*asi*" 12. května. Toman (1898, 7, 11) datoval melechovskou *potyčku* do času okolo poloviny května, aniž by to zdůvodnil. Pekař (1930, 298) a Šmahel (1969, 155) datovali boj do května rovněž bez bližšího upřesnění a zdůvodnění. Z uvedených názorů a z vylíčení sledované události vyplývá, že je potřebné rozlišit termín srazu a následný den bitvy.

První podrobné řešení problému podal již citovaný Šimák takto: "*Král Zikmund pobýval na Horách Kutných asi od 5. května... "do 25. t. m."* Ale Vavřinec "*nedí výslovně, že se tato příhoda stala právě za pobytu Zikmundova, nýbrž asi ten čas*". Z Vavřincova "*textu sama pak zřejmo, že došlo k ní dříve, nežli král přitáhl. Neboť když už byl v městě s kolikatisícovým svým vojskem, sotva by se byli Kutnohorští lekali houfu sedláků, sebraného kolik hodin vzdáli, a sotva by byli prosbami a dary lákali, mohouce donucovati mocí. Dobře se tedy hodí položit sebrání selské před příchod králův do Hor, a ještě spíš před vpád vojska Zikmundova do Čech vůbec, až do konce dubna*". Oporu pro datování na sklonek dubna našel dále Šimák ve skutečnosti, že pamětní kostelík v Malém Bojišti je zasvěcen sv. Vojtěchu. Pro Šimáka to byl důvod k domněnce o 23. dubnu (svátek sv. Vojtěcha) jako o dni, kdy nejenže se uskutečnil na Melechově "*tábor lidu*", ale došlo i k boji pod Melechovem (Šimák 1920).

Pravděpodobnost Šimákova datování nevyloučil Macek, ale odlišil datum srazu a bitvy, tak že podle něj ke shromáždění došlo někdy v období mezi 23. dubnem a dnem, kdy se Zikmundovy oddíly dostaly do Kutné Hory, což bylo "*asi na začátku května*" a k vlastnímu boji došlo až v některém z dalších květnových dnů (Macek 1955, 20). Šimákovu a Mackovu dataci zpochybil Husa (1957, 55) jako ne důkladně prověřené.

Datováním melechovské příhody se poté důkladně zabýval Kejř (1958, 72 - 73) a podařilo se mu je dále upřesnit. Odmítl Šimákovu dataci k 23. dubnu, odvozenou od zasvěcení údajně pamětního kostelíka. Nalezl pádné argumenty: 1) 140 let je příliš dlouhá doba, aby se zachovalo povědomí o přesném datu bitvy (při této příležitosti Kejř opravil nejstarší zmínku o svatovojtěšském kostele na rok 1560). 2) Kdyby se bitva skutečně odehrála 23. dubna, byl by kostelík zasvěcen spíše sv. Jiří, jak bylo vžitou praxí až do 18. století. 3) K události nemohlo dojít v dubnu, protože to odporuje Vavřincově zápisu. Podle Vavřince se události odehrály "*v době, kdy král meškal v Hoře*" (zde Kejř vynechal Vavřincovo slůvko *asi*), tedy mezi 12. květnem (zde se citovaný autor opřel o dataci Zikmundovy listiny vydané 10. května 1420 ještě v Hradci Králové), "*kdy asi král do Hory dorazil, a 25. květnem, kdy se vydal na další cestu*".

Zkoumáním chronologické pozice melechovské relace mezi sousedními informacemi Vavřincovy Husitské kroniky Kejř dále zjistil, že kronikář právě pro jarní měsíce r. 1420 dodržuje "*naprosto přesně*" časový sled událostí. Melechovu u něj předchází líčení o vyjednávání Pražanů se Zikmundem v Kutné Hoře (proběhlo okolo 15. května), za melechovskou událostí se čtenář dozvídá o pochodu táborů na pomoc ohrožené Praze (ve dnech 18. - 20. května). Kronika univerzity pražské dokonce posouvá melechovskou zprávu až za popis příchodu tábořských do Prahy a na rozdíl od Vavřince ještě více zdůrazňuje její souběžnost s pobytem Zikmunda v Kutné Hoře. Chronologicky záměrnou pozici melechovské informace podporuje podle Kejře ještě skutečnost, že Vavřinec jejím vložení mezi dvě zmíněné události narušil spád a dramaticnost vyprávění o ohrožení Prahy. Kejř uzavřel: můžeme plně věřit Vavřincovu zařazení melechovského srazu "*zhruba*" do doby kutnohorských vyjednávání - tak je třeba rozumět Vavřincovu určení "*Circa idem vero tempus*" (Asi pak v témže čase), jež se tak vztahuje k předcházejícímu odstavci, k předcházející události. Z časového intervalu vymezeného předchozí a následnou relací Vavřincovy kroniky tak Kejřovi vychází: shromáždění se sešlo kolem 15. května a asi 18. května se odehrála bitva (Kejř 1958, 72 - 73).

Vhodnější je snad dát před uvedenou důmyslnou konstrukcí přednost prostšímu výkladu citované úvodní Vavřincovy věty. Že totiž k melechovskému shromáždění došlo asi v době, kdy Zikmund pobýval v Kutné Hoře. Kronikář nejspíš neznal přesné datum husitského shromáždění v Posázaví, bylo snad jasné jen to, že nakonec po uplynutí jisté doby proti melechovským vyrazil oddíl vyslaný "*od krále z Hor*". Podle Hájkovy informace dokonce od Zikmunda, který byl právě na cestě. Nejistotu v datování příjezdu Zikmunda do Kutné Hory dobře ilustrují Staré letopisy české v textu z doby okolo r. 1500: bylo to "*brzo po sv. Jiří*" (Šimek - Kaňák 1959, 62), tj. po 23. dubnu!

Nejnověji datoval Zikmundův pobyt v Kutné Hoře Čornej (1987a, 114), a to "přibližně od 12. května" po dobu 11 dní.

Zprávu o události na Ledečsku mohl Vavřinec připojit k informaci o kutnohorských vyjednáváních proto, že pouze ilustrovala okolnosti Zikmundova pobytu v Kutné Hoře. Podle mě z "pražského" pohledu kronikáře Vavřince dostalo přirozeně přednost vyličení důležitého jednání; z posloupnosti kronikářových odstavců - relací nelze proto v tomto případě odvozovat skutečné chronologické pořadí popisovaných dějů.

Lze ještě podotknout, že Kejřovo datování bitvy pod Melechovem k 18. květnu poněkud koliduje s bitvou u Poříčí (u řeky Sázavy asi 50 km SZ od Melechova), kde 19. května 1420 proti táborům, směřujícím ku Praze, zasahoval mimojiné rovněž Zikmundův jízdní oddíl údajně v síle 10 000 mužů a pod velením mj. Pippa Spana a kutnohorského rychtáře Václava Donínského (Macek 1955, 181), bezesporu vyslaný od Kutné Hory. Jméno Pippa Spana dokládá u Poříčí přítomnost Zikmundovy uherské jízdy.

Pojmenování Melechova Orebem, jak se objevuje v Hájkově kronice, představuje další rozpor. Na první pohled jde o příznačný Hájkův omyl, o mechanickou záměnu se známým Orebem u Třebechovic, zvláště když Hájek navíc naznačuje, že zde, na Orebu mezi Ledčí a Lipnicí, je původ názvu orebitů. Hájkovo tvrzení opakovali např. Theobald (1609, 245), Pešina z Čechorodu (1677, 461) a Beckovský. Ještě u Schallera čteme, že *hoře, která se nazývá v dnešní době Melechov, se přisoudilo v oné době jméno Oreb* (Schaller 1787, 141). Melechov jako husitský Oreb rezonoval ojedinele i v 19. a 20. století (Vlasák 1863, 136; Štros 1937, 8; anonym před 1954; Doubek 1957, 13). Možnost existence druhého Orebu zatím nikdo, pokud je mi známo, nezkoumal, přestože by výsledek byl užitečný. Víme-li, že existovalo několik husitských hor jménem Tábor, případně Táborec, proč nepřipustit další Oreb? Podle SLČ, rkp. E z konce 15. stol., se lidé od r. 1419 sbírali "na hory a přezdívali těm horám jména nová, onné Oreb, jiné Beránek, jiné Tábor". (Palacký - Charvát edd. 1941, 45). Tvrzení starého letopisce připouští existenci více husitských Orebů, tím spíš že Oreb uvádí na prvním místě. O tom, že Melechov mohl být vícekrát svědkem poutí na hory v r. 1419 a 1420, nejsou žádné zprávy - pouze v již citované Schallerově topografii čteme, že Melechov byl Orebem, kde se *opakovaně shromažďovala jistá husitská sekta*, ze které se později stali orebité (Schaller 1787, 141). Že Melechov patřil mezi poutní místa devatenáctého roku, ojedinele konstatoval bez bližšího rozvádění Urban (1982, 11). Jak je vidět, pro posázavský Oreb hovoří příliš málo. Zcela ho odmítat bez důkladného ověření (možnosti v tomto směru skýtají např. pomístní jména), však není možné.

Pro Vavřince a dvě na něm závislé relace zůstala hora mezi Ledčí a Lipnicí bezejmenná, zřejmě proto že význam tamějších událostí nepřekročil

místní rámec, na rozdíl od paralelní velkorysé a úspěšné výpravy orebitů Hynka Krušiny z Lichtenburka a kněze Ambrože na pomoc Praze. Nabízelo by se i jiné vysvětlení - co když Vavřinec nechtěl mást čtenáře uvedením dalšího Orebu...

Nejstarší doklad názvu Melechov pochází už z r. 1252 ("*Nelecho*"), kdy se tak jmenuje les u Zahrádky (MJČ III, 197). Z toho vyplývá, že Nelechovem se nejprve nazýval lesní komplex, jehož součástí rozložitý vrch Melechov dodnes je. Z 15. a 16. století pocházejí data o tvrzi Nelechov (Sedláček 1900, 187 - 188), jejíž trosky se dochovaly na úpatí Melechova asi 1400 m SZ od jeho vrcholu. Lze předpokládat, že po zpusnutí tvrze pojmenování Nelechov zůstalo jen příslušnému výraznému návrší.

Rozpor v umělé zkombinované zprávě je v údajích o terénu, na němž byla svedena bitva. Podle Vavřince (a obou příslušných odvozenin) se napadení událo v *polích*. Hájek se však nečekaně samozřejmě zmiňuje o lese, jenž překážel královské jízdě v boji, což byl, jak z Hájkova textu tušíme, zřejmě jeden z důvodů, proč křižáci odtáhli s nepořízenou. Zajímavý je v této souvislosti náznak rozporu uvnitř Vavřincova líčení: ačkoliv byl útok královských nenadálý, husité měli čas zformovat se z pochodového zástupu do obranného postavení, tj. vytvořit z vozů ochranný oblouk či kruh a připravit děla ke střelbě. Nahrává to představě, jakoby po náhlém objevení se nepříteli husité stačili zaujmout výhodnou pozici na okraji nebo uvnitř lesa. Předpoklad o boji v lesním terénu je trochu podporován skutečností, že nejprve existoval již zmíněný les Bojiště (poprvé zmíněný, jak již uvedeno, 167 let po bitvě pod Melechovem), podle něhož později pojmenovali blízkou osadu. Zda však na místě tohoto lesa byl lesní terén již v první polovině 15. století, nevíme. Mohla se zde rozkládat pole nebo i nějaké sídliště. Nakonec o stopách zaniklé vesnice v lese Bojiště, jež měla být zničena právě za bitvy v r. 1420, již byla zmínka výše (Doubek 1957, 13, bez odkazu), a na mapě stabilního katastru z r. 1838 nalézáme dokonce uvnitř zmíněného lesa, jižně od Malého Bojiště, polohu Na návsi ("*Na Nawsy*"), která se udržela na mapě 1 : 5 000 dodnes. Že u kostela v Malém Bojišti "*zvaném též 'poušť'*" stávala "*dřevní osada Bojiště, nasvědčuje pojmenování blízké louky 'za návsi' zvané a stopy základů mnohých budov*", uvedl Valchář (1912, 39).

Boji pod Melechovem se dostalo pozornosti i z hlediska třetího známého uplatnění obranného manévru husitů, při němž použili vozovou hradbu a palné zbraně. Melechov se tak dostal napřetrš při diskuzi o otázce vynálezu taktiky vozové hradby Janem Žižkou z Trocnova. Slavný vojevůdce ji použil již v bojích u Někmeře na konci roku 1419 (husité zde odrazili nepřátelskou jízdu *od vozů*) a u Sudoměře, kde posloužila hradba z 12 vozů. Podle Tomana (1898, 10 - 11) byl tak Žižka v době od listopadu do března 1420 "*vynálezcem strojení vozů válečných*" a prvním uživatelem této taktiky. U Melechova šlo

již jen o uplatnění Žižkova způsobu obrany proti útoku jízdy. Naopak pro Pekaře (1930, 298 - 299) byl boj pod Melechovem svědectvím, zpochybňujícím Žižkovo autorství vynálezu: *"o vozové hradbě nelze říci, že by byla vynálezem Žižkovým: již v květnu 1420, čteme u Vavřince, chránili se sebrání sedláci v kraji mezi Ledčem a hradem Lipnicí hradbou vozovou, opatřenou praky, jak se zdá, beze vši souvislosti s Tábořem"*. Podle Durdíka (1954, 123), s nímž se ztotožnil i Macek (1955, 181), vznikl nový styl boje živelně na několika stranách jako výraz revolučního pojetí boje. Na konci roku 1419 a začátkem r. 1420 byl již výskyt bojových vozů pravidlem, což podle Durdíka dokládá mj. i boj u Ledče a příchod severočeských husitů s vozy do Prahy v květnu 1420. Diskusi zatím shrnul Šmahel: *"Nemůžeme vyloučit, že tito sedláci"* (tj. melechovští - pozn. P. R.) *"se již doslechli, jakou službu prokázaly jejich bratřím vozy u Někmeře a Sudoměře, a že se tudíž zařídili podle jejich vzoru. To je však jen další případ interpretace, která všemožně chce zajistit prvenství Žižkovi. Tím zatím nelze otřást, bojové nasazení vozů v obou uvedených případech zůstává prvním ověřeným dokladem toho druhu, na druhé straně však netřeba za každou cenu odmítat domněnku, že se myšlenka využití vozů jako ochranné hradby nezávisle vynořila na více místech současně"* (Šmahel 1969, 155).

To, že se ve výzbroji sedláků a uhlířů na Melechově nacházely palné zbraně, potvrzuje obecnou skutečnost, že v té době v Čechách už nebyly vzácností (Durdík 1954, 71). Trochu nejasný zůstává druh palných zbraní, jimiž melechovští husité disponovali. Vavřinec píše, že stříleli *"de bombardis"*, tedy z bombard, což by doslova byla velká děla, staročesky *pušky*, která si však těžko můžeme představit při přesunu na Melechov a při rychlém a účinném obranném manévru a nasazení. Kronika univerzity pražské píše všeobecně, že husité stříleli *"pixidibus"*, tj. z pušek nebo děl. Proto byl vysloven názor, že mohlo jít o *"houfnice, menší děla"*, která šla naložit na vozy (HK, 338, pozn. 37/2). Další účinnou zbraní na straně venkovanů byly samostřily (*de "balistis"*), které část autorů překládala asi s přihlédnutím ke zmínce o kamení, tj. kamenném střelivu, jako praky (Toman 1898, 11; Pekař 1930, 299; Kejř 1958, 68). V krajové literatuře nalezneme tvrzení, že u Melechova byl útok křížáků odražen prostým házením kamení (Doubek 1957, 13), což se v Bojišti dokonce uchovalo v místní lidové tradici: *"vždy o pouť házejí po sobě chlapci a děvčata v lesíku u kostela šiškami"* (anonym, před 1954).

Zbývá se zmínit o vzájemném poměru sil. Představa, že Zikmundovi jezdci byli v dvacetinásobné přesile (Macek 1955, 21), vycházející doslovně Vavřincovy zprávy, není příliš reálná. Na dejme tomu 200 husitů by tak zaútočilo 4000 nepřátel! Nechtěl Vavřinec vlastně sdělit, že na 20 dobře ozbrojených jezdců připadl jeden také dobře ozbrojený bojovník? Byl by to snad pravdě bližší odhad situace, ve které se napadení husité ocitli.

Průběh melechovského shromáždění, tak jak se odráží v pramenech a pozdějších kronikách, vyvolává další, tentokrát obecnější a závažnější otázky. S jakým záměrem se vlastně sešli venkovští husité na Melechově? Odkud měli střelné zbraně a vozbu? Kdo byl svolavatelem, který na poměrně rozsáhlém území zorganizoval úplnou "stávku" a účast uhlířů? Proč na rozdíl od téměř souběžného srazu orebitů Hynka Krušiny z Lichtenburka se nic nedovídáme o vůdcích a záměrech shromáždění? Neodbytně se přitom vkrádají další otázky. Kde zůstala prohusitsky orientovaná nižší šlechta Leděčska, tak početně zastoupená při protestu proti Husově upálení? V souvislosti s melechovskou událostí upozornil Vlasák (1863, 136 - 137) na absenci rytíře Mikuláše z Ledče, signatáře zmíněného protestu z r. 1415, který později jako známý umírněncův přešel všechny "různice husitské" a r. 1436 se stal jedním z nejvyšších úředníků zemského soudu. Dalším šlechticem, jehož se citované události musely chtít nechtět dotknout, byl majitel již zmíněné tvrže Nelechov Albert z Nelechova, jenž v roce 1415 rovněž pečtil stížný list a možná i jeho bratr Ratimír z Nelechova (HZT VI, 321; Sedláček 1900, 187). Na Leděčsku šlo do tuhého, a přesto zprávy mlčí o husitských kněžích a kazatelích z okolí. Přitom víme, že jistý jejich počet dosadil Čeněk z Vartenberka r. 1417 mj. i na fary lipnického panství.

Melechovské shromáždění vyčkávalo snad několik, snad řadu dní. Mezitím Kutnohorští naleptali původní odhodlání uhlířů a rozložili jejich jednotu korumpujícími dary a příslibem *"vyšší trhové ceny za dodávané uhlí"* (Kejř 1958, 69). Vůdcovské vakuum bylo tak silné, že shromáždění vyvinuli vlastní iniciativu, aby je zaplnili. Poslali, nejspíš do Ledče, pro ledečského faráře Petra z Ústí. Muselo být proto o něm známo, že je výrazně husitského smýšlení a že je schopný řídit početné shromáždění vojenského či polovojenského rázu.

V literatuře Petr z Ústí často figuruje jako hlavní a jediný svolavatel - organizátor melechovského srazu a místní husitský vůdce vůbec (Vlasák 1863, 136; Palacký 1921, 545; Štros 1937, 8; Šimák 1920, 1938, 1135; anonym před 1954; Doubek 1957, 13; Kejř 1958, 68 - 69), jak automaticky plyne z Vavřincova sdělení. Postavu kněze Petra z Ústí blíže určil Šimák, podle nějž se tento Petr původem z Ústí nad Labem objevuje poprvé r. 1410, kdy byl dosazen na faru do Jílového na Litoměřicku. O rok později přešel do Starých Hradů u Libáně, kde patronát měli páni z Jenštejna, kteří *"zůstali vždy věrnými"* katolíky. Proto *"snad z příčin náboženských"* směnil Petr z Ústí toto místo za faru v Ledči. V roce 1420 byl *"ještě mladý"* (Šimák 1920, s odkazy na konfirmační knihy). Ale stejný autor později tohoto Petra z Ústí bez vysvětlení ztotožnil s husitským knězem Petrem z [Sezimova] Ústí (Šimák 1938, 1135), který měl však jinou životní dráhu, jejíž závěr po roce 1418 není znám (Kolář 1868, 312 - 313). Na tento rozpor poukázal Cikhart s tím, že se v při-

padě ledečského faráře Petra vyslovil proti určení místa původu do Ústí nad Labem, vzhledem k tomu, že *"de Usk, Ausk"* znamenalo vždy jen Ústí nad Lužnicí, tj. Sezimovo Ústí (Cikhart 1954, 30). Tuto námitku ale vyvracejí doklady o stejné formě latinského pojmenování Ústí nad Labem ve 14. a 15. století (MJČ IV, 453).

Je možné, že v případě ledečského faráře Petra z Ústí, šlo o jednoho z agitátorů a svolavatelů, na které zástupy na Melechově čekaly a kteří se buď nedostavili nebo ze scény předčasně zmizeli. Když kněze Petra z Ústí melechovští vyhledali, museli zřejmě nějak překonat jeho nechuť k vůdcovské roli. Hájkova a Beckovského informace o tom, že ledečského faráře téměř násilím postavili do svého čela, je totiž z kontextu výše uvedené uměle rekonstruované relace docela pravděpodobná. Poté, co farář Petr padl v bitvě jako statečný husitský vojevůdce, se z nezbytí postavil do čela ne kněz či rytíř, ale rychtář z blízkého městečka Zahrádky - to je další důkaz o nedostatku obvyklých vůdců při melechovském podniku. Bezpochyby právě absence vůdčích osobností a jejich direktiv vedla k postupnému rozpadu melechovského venkovského vojska. Kontrast mezi takovým koncem a počáteční velkorysou a organizačně náročnou přípravou je značný.

Skryté souvislosti a záměry možná pomůže objasnit další porovnání melechovské příhody se shromážděním orebských husitů Hynka Krušiny z Lichtenburka. Tento pán byl klíčovou osobou již zmíněného srazu, který se odehrál prakticky souběžně, přibližně 80 km severovýchodněji. Proto si jeho postavu trochu přiblížíme.

Hynek Krušina hrál již před rokem 1420 významnou úlohu v sebevědomé husitské šlechtické straně. Roku 1415 patřil mezi zakladatele husitského svazu a signatáře stížného listu, krátce nato *"byl jedním z prvních, kdo začal napadat církevní statky"*. Roku 1417 *"podle vzoru Čenka z Vartenberka"* dosadil do far na svých statcích husitské kněze. Blížší pozorování ukázalo, že Hynek byl blízkým přítelem Čenka z Vartenberka, což bylo dáno mj. i tím, že Hynkovo panství (s hradem Kumburkem) sousedilo s Čenkovým (hrad Velíš). *"Právě tento vlivný a obdivovaný velmož"* Čeněk z Vartenberka *"měl až do své smrti r. 1425 na Hynka Krušinu nesmírně velký vliv. Vedl jeho kroky na veřejné scéně, přivedl jej do řad kališnického panstva a až na krátké období let 1420 - 1421, kdy se oba dočasně ocitli v opačných táborech, jej prakticky usměrňoval a řídil"* (Urban 1982, 8 - 10).

Na jaře 1420 byl Hynek Krušina spolu s Čenkem z Vartenberka ve Vratislavi, kde oba byli svědky vyhlášení křížové výpravy. Král Zikmund se Čenka snažil získat pro protihusitská opatření v Čechách. Ponechal jej v úřadu nejvyššího purkrabího a vyznamenal řádem s drakem a křížem. Dokonce prý měl Vartenberk Zikmundovi přislíbit, že se odvrátí od kalicha. Do Čech se Čeněk vrátil 15. dubna, možná spolu s Hynkem, možná, že

se Hynek vrátil o něco dříve. Pravděpodobně byli oba již zajedno v úmyslu postavit se Zikmundovi a jeho intervenci na odpor. Lze si představit, jak se oba předáci spolu s dalšími lidmi své strany ve vzrušené náladě intenzivně zabývali plány dalších kroků. A bylo nutno jednat rychle. 17. dubna nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartenberka pozval na oběd vojenské velitele Pražského hradu (podobně jako Vyšehrad to byla prakticky nedobytná pevnost Zikmundovy strany), neočekávaně je zajal a Hrad tak připadl husitské straně. Nadšení Pražané vyvěsili Vartenberkovu korouhev na věž Staroměstské radnice. Následovalo (18. - 20. dubna) rozeslání již zmíněné plamenné výzvy. Buď z vlastní iniciativy nebo jako zástupce nedoloženého husitského sněmu Čeněk vyslal posla k polskému králi Vladislavovi s cílem nabídnout český trůn Jagelloncům a získat spojence (Raková 1982, 71). Je možno předpokládat, že v oněch dnech Hynek Krušina z Lichtenburka pobýval v Čenkově těsné blízkosti. Tímto tvrzením se znovu dostávám na vratkou půdu rekonstrukce a výkladu melechovských událostí.

Oba přátelé se rozhodli k další mimořádné akci, vynucené blízcím se vpádem křížáků - k svolání vojsk na terénu svých východočeských dominií. Jádrem asi měly být obvyklé oddíly závislé nižší šlechty, případně vlastní družiny (Urban 1982, 11; o mocné klientele Čenka z Vartenberka v období 1422 - 1423 Čornej 1987b, 154). V duchu *"vlasteneckých"* výzev *ke všem Čechům* byla možnost účasti dána všem dobrovolníkům z řad venkovanů a městského obyvatelstva. Tato taktika domobrany či milice měla Čenkovi a husitské šlechtě přinést dvojnásobný užitek: jednak rychlý zisk značné vojenské síly (překvapivé příklady nezdolné bojové energie venkovanů právě podávali jihočeští táboři), jednak usměrnění revolučního potenciálu nižších sociálních vrstev na východě Čech, kde bylo asi pocíťováno nebezpečí živelného *"jihočeského"* vývoje. Čenkovi a Krušinovi lidé zahájili osobní a písemnou agitaci za svolání vojska zřejmě hned po 17. dubnu, možná souběžně s rozesíláním Čenkova manifestu. Za místa srazu byly určeny tradiční hory devatenáctého roku - Oreb u Třebechovic, nebo Tábor u Lomnice poblíž Hynkova hradu Kumburka, a Melechov nedaleko Čenkova masívního lipnického hradu. Patrně Čeněk vymyslel a inicioval chytrý tah - získat početnou obec uhlířů nejen pro účast, ale i pro bojкот nepřátelské Kutné Hory, která do značné míry blokovala spojení východních Čech s Prahou. Nevíme, jakými prostředky se plán vyvolat poprvé politicky motivovanou uhlířskou *zástavu* zdařil, ale asi jen díky přímé podpoře Čenka z Vartenberka vyšel dokonale.

Uhlířskou účast na melechovském srazu podrobně rozebral Kejř (1958, 67 - 74). Podle něj není vyloučeno, že pro ni organizátoři využili i momentální ekonomický zájem uhlířské obce, vezme-li se v úvahu, že uhlíři nepatřili mezi horlivé stoupence husitství, což se koneckonců odrazilo v jejich odchodu z melechovského shromáždění (týž, 71). Na druhé straně živý až radikální

ohlas husitismu v pospolitosti uhlířů předpokládal Husa. Dokladem mu byla právě jejich účast na Melechově a při dobytí Hradce Králové v červnu téhož roku (viz níže). Upozornil rovněž i na některé indicie (husitská pomístní jména v někdejších uhlířských střediscích, citát z husitské písně na zvonu v Uhelné Přibrami), naznačující intenzitu husitských tradic na uhlířském teritoriu. Zanedbatelný není v této souvislosti ani postřeh o spíše českém jazykovém prostředí v uhlířské korporaci již v době okolo r. 1400 (Husa 1957, 20 - 21, 45, 64).

Z některých skutečností o životě uhlířského společenství, rekonstruovaných Husou (tamtéž, 25, 33 - 34), se jeví pravděpodobným, že iniciátoři a organizátoři melechovského srazu jednoduše využili jak běžnou instituci valného shromáždění uhlířské obce (uhlíři se scházeli k pravidelnému nebo mimořádnému termínu na vybraném místě kraje; nepochybně k tomu existoval systém svolávání; neúčast na valné hromadě byla trestána pokutami), tak i hromadné zastavení dodávek uhlí do Kutné Hory, známé již z předhusitské doby.

Právě účast uhlířů na již zmíněném ovládnutí Hradce Králové 26. června 1420 zpětně posiluje představu jednotného dubnového "mobilizačního" plánu Čenka z Vartenberka a Hynka Krušiny. Poté, co záměr v Posázaví nebyl naplněn, uhlíři se příští měsíc dostavili na další husitský sraz, svolaný na Kunětickou horu krátce před 25. červnem. Svolavateli byli jmenovitě uvedení příslušníci východočeské vysoké a nižší šlechty, z Prahy na Kunětickou horu přibyl i orebský radikální kněz Ambrož. I když není známo, v jakém počtu byli uhlíři na místě srazu zastoupeni (Vavřínek píše pouze o *nemalém množství sedláků a uhlířů* /HK, 76/), orebsí vůdci při přípravě nové akce patrně použili ve vztahu k uhlířské obci stejný postup a konexe.

Je na místě předpokládat, že jak orebské, tak melechovské venkovské vojsko bylo zčásti vyzbrojeno péčí svých panských patronů. Urban předpokládá pro Krušinovi orebity (dotud neozbrojený lid) i vojenský výcvik, prováděný nižší šlechtou z iniciativy samotných rytířů a husitských kněží, a to už v době po vyhlášení křížové výpravy; přitom jistá organizace husitských srazů už nepochybně existovala (Urban 1982, 11). Z použité obranné taktiky u Melechova, spočívající v kombinaci vozové hradby s účinnou dělostřeleckou palbou, lze podle Kejře (1958, 69) snad soudit, že mezi posázavskými husity byli zkušení "*vojenští vůdcové*".

Zdá se logické, že Čeněk z Vartenberka se postaral, aby melechovští dostali děla a vozy (i s obsluhou?) buď z lipnického hradu nebo závislých měst a tvrzí. Jinak soudil Macek, když se pozastavil nad děly v rukou venkovanů a nadhodil možné vysvětlení: "*Asi je měli z Hory (?)*" (Macek 1955, 21). Takovou možnost zamítl, ale otazník ponechal Kejř (1958, 69). Původ děl naznačil jiný názor, podle kterého přítomnost palných zbraní na Melechově

ukazuje na "*spojení venkovské a městské chudiny a snad i řemeslníků*" (Durdík 1954, 33).

Těsně před 30. dubnem 1420, či onoho dne časně zrána, se Krušinovo vojsko i se svým velitelem vydalo ze svého shromáždění k Mnichovu Hradišti a odtud potom ku Praze. Začala se tak slavná kariéra orebského, později sirotčího vojska v husitské revoluci. Na Melechově byl den srazu pravděpodobně pozdější, přestože společný termín není tak zcela vyloučen. Z Melechova se však husité na cestu nevydávali. Míjely dny a očekávaný povel od Čenkových lidí, případně od samotného patrona, nepřicházel. Prodleva byla tak dlouhá, že ji, jak již bylo uvedeno, stačili využít Kutnohorští a přiměli valnou většinu uhlířů k odchodu z Melechova a k ukončení hospodářského bojkotu. Ze scény se v těch dnech také pravděpodobně vytratila nižší šlechta a kněží, bez jejichž působení si lze svolání tak rozsáhlé branné hotovosti těžko představit. (O tehdejší předpokládané, ale nesplněné aktivní úloze české a moravské šlechty, pro jejíž příslušníky byla připravena formule přísahy, F. Šmahel /1971, 87 - 88/). Místo očekávaných vůdců nebo pokynů asi docházely zprávy o postupu kruciáty ve východních Čechách, o obsazení Hradce Králové. Možná, že dorazily zvěsti i o tom, že Čeněk z Vartenberka ztrácí na melechovském podniku zájem a tajně vyjednává se Zikmundem. Možná, že shromáždění zastihla jako blesk z čistého nebe zpráva, že 7. května Čeněk vydal Pražský hrad nepříteli a přešel na stranu Zikmunda, kterého nedávno tak přesvědčivě veřejně zatracoval. Není ani vyloučeno, že Vartenberk mohl zdržení nebo předčasné ukončení posázavské akce vyvolat svými pokyny.

Na Melechově tak byla zbývající část shromáždění venkovanů, jimž ale zůstaly vozy, děla a samostřily, ponechána na holičkách. Přítomní měli stále dost odhodlání uskutečnit původní záměr - pochod do Prahy. Poslali pro faráře Petra z Ústí a vydali se severním směrem zhruba na Ledeč, jak naznačuje spojnice shromáždění s místem pozdějšího boje. Melechovští se chtěli zřejmě dostat do Prahy podle Sázavy. Pokud měli v úmyslu jít z Melechova tímto směrem na Tábor, byl by to dost nepochopitelně směr opačný, pro nějž by se těžko hledal důvod. Rozporu si povšiml Kejř a pokusil se ho vysvětlit tak, jakoby sedláci chtěli nejprve zajít do Ledče "*k sídlu jejich vůdce, odkud by se byli nepochybně obraceli už přímo k tábořským bratřím*" (Kejř 1958, 72). Prahu jako cíl tažení výjimečně, ale jen nepřímou, naznačil Šimák: "*Tak jako vzniká v Hradecku pod těmito dojmy*" (rozumí se dojmy z výzvy Čenka z Vartenberka - P. R.) "*bratrstvo Orebské, lze si představit, že k podobným cílům se sbírá lid na Ledečsku*" (Šimák 1920). Podobně se čte v jednom starším populárním dějepis: Reakcí na provolání Čenka z Vartenberka a Pražanů bylo "*hnutí veliké*" v národě. Podobně jako na Orebu "*rovněž i obyvatelstvo v kraji Časlavském mezi Ledčem a Lipnicí se sbíralo na obranu vlasti*" (Dolenský - Rezek - Kosina 1923, 247).

Když Macek výše uvedený Šimákův názor vyvracel větou o naprosto nesprávné domněnce o Čenkově z Vartenberka, jako svolavatelí melechovského tábora (Macek 1955, 20), negativně tím posunul výklad účelu shromáždění dále správným směrem. Pro úplnost připomeňme stanovisko Palackého, jenž, respektujíc Vavřince, předpokládal, že prvotním záměrem posázavského srazu bylo přijímání podobojí "na způsob oblíbených tehdejších táborův", takže i uhlíři se dostavili s motivem přijímat podobojí (Palacký 1921, 545).

Ještě před Ledčí došlo ke střetnutí s částí Zikmundovy uherské jízdy, která k místu boje dorazila "patrně přes Ledeč" (Adámek 1924, 42). Jak již uvedeno, padl Petr z Ústí a v důsledku toho další lidé opustili výpravu. Oslabení husité si uvědomili nereálnost dosažení Prahy skrz území kontrolované nepřitelem. V souladu s radikální orientací zbylého jádra se vydali k Táboru.

Proč Čeněk z Vartenberka náhle opustil směle započatý pokus o zástitu husitské revoluce, jehož projevem byl i melechovský sraz? Na sklonku dubna a počátkem května 1420 asi opravdu osobně pociťoval, že se mu "situace vymkla z rukou" (Raková 1982, 82; podle Čorneje /1987a, 109/ již v Bratislavě vyhlášení kříže a doprovodné akce Vartenberk pociťoval jako úder své prestiži). Vavřinec z Březové uvádí dvě příčiny, jež Čenkovu politickou hru vyhnaly na ostří nože a vedly nakonec k jejímu zvratu, který tak nemile překvapil nic netušící husitskou veřejnost: 1) Nedařilo se dobýt Vyšehrad (a dostat tak Prahu zcela pod kontrolu husitů). 2) Informace o bouřlivém vývoji v jižních Čechách vyvolávaly v Čenkově pocity ošklivosti nad krutou plebejskou tvář pro něj posvátného hnutí (Czenko... "tedio ductus" /FRB V, 365/ staročeský překlad převádí na "v tesknost padl jest" /tamtéž, 366/ a HK /53/ překládá na "z pocitu zhnusení"). Čeněk z Vartenberka asi rychle ztrácel iluze, že bude možné uhájit suverénní mírně husitské (kališnické) Čechy a své výjimečné postavení v nich, zvláště když ve vzduchu pravděpodobně visela hrozba vzniku dalších Táborů ve východočeském zázemí.

Další okolnosti Čenkovy obratu vyplývají ze souvislostí: 3) Nepodařilo se mu (a jeho straníkům) zformovat šlechtickou frontu a vůbec "husitskou jednotu" proti králi Zikmundovi (Šmahel 1971, 87 - 88;), odezva na jeho svolání byla poměrně slabá (Čornej 1987a, 111 - 112). 4) Jednání Čenkovy vyslance v Polsku u krále Vladislava II. Jagellonského o možnosti obsadit český trůn Jagelloncem buď nevedlo k úspěchu, anebo, což je pravděpodobnější, nedošlo k němu včas - mělo probíhat v Kovalci až začátkem května (Raková 1982, 71), takže Čenkově chyběla v ruce "polská karta".

Důležitou bezprostřední okolností bylo nepochybně vyjednávání Čenka a zástupců Prahy s vyslanci krále Zikmunda, kteří přijeli někdy v poslední dekádě dubna do Prahy. Jednání nevedla ani ke krátkodobému příměří, během něhož se měly konat zásadní rozhovory o dohodě se Zikmundem. A na ty zřejmě Čeněk z Vartenberka sázel - v jednání téměř rovného s rovným mohl

uplatnit všechny trumfy k prosazení záměrů. Nepochybně přitom počítal se Zikmundovou skrytou ochotou k ústupkům, s jeho snahou získat si českou šlechtu a s jeho nechtím řešit českou otázku výlučně silou, jak tomu ostatně dal za pravdu celý průběh prvního křížového tažení (podrobně k tehdejší Zikmundově politické pozici Čornej 1987a, 102 - 107). Jenže běh událostí na přelomu dubna a května 1420 zatím tyto předpoklady nenaplnil.

Představa, že bude vyrazen ze hry, on, který si "činil nárok rozhodovat spolu s panovníkem o poměrech v zemi" (Čornej 1987a, 109) byla pro Vartenberka asi nesnesitelná. Již před zahájením pražských rozhovorů se Zikmundovými vyslanci byl Čeněk z Vartenberka značně zviklán ve svých plánech a odhodlání. Od zasvěceného Vavřince totiž slyšíme, jak pod tíživým dojmem ze zpráv z jižních Čech měl v tajném kruhu své rady prohlásit, že by vydal Hrad Zikmundovi a chtěl u něj nalézt milost.

Když následující jednání uvázla na mrtvém bodě, oba Zikmundovi vyjednávači hovořili důvěrně pouze se samotným Vartenberkem. Ke králi se, možná již v prvních květnových dnech, vrátili s Čenkovou nabídkou: za vydání Hradu požadoval milost, odpuštění a povolení přijímání z kalicha na svých statcích až do konečného rozhodnutí v této otázce. Zikmund s podmínkami nejvyššího purkrabí souhlasil a 5. května se jeho poselstvo vrátilo do Prahy na Hrad, aby 6. května pokračovalo v oficiálním jednání s Čenkem a zástupci Prahy. Probírala se nová Zikmundova nabídka plného slyšení v otázce přijímání z kalicha a královův slib, že bude podporovat rezultat, který vzejde z nestranného posouzení. Ještě téhož dne rokovala o nabídce pražská obec, přičemž se schylovalo k usnesení zahájit se Zikmundem rozhovory. Ale jak známo, následujícího dne 7. května časně zrána vpustil Čeněk z Vartenberka na Pražský hrad oddíly royalistů. Ještě téhož dne dav Pražanů s jistým počtem orebitů živelně a neúspěšně zaútočil na Pražský hrad. Mnoho nechybělo a z Hradu a Prahy prchající Čeněk z Vartenberka padl do jejich rukou.

Domnívám se, že ne pocity roztrpčení a bezmocné rezignace (Raková 1982, 82), ale spíš chladnokrevná kalkulace, charakteristická pro hráče vabank, určovala Čenkovu jednání. Z předpokládaných motivů jeho zrahy je asi možné vyloučit pocity urážky kvůli volbě přítele Hynka Krušiny z Lichtenburka vojenským velitelem pražanů krátce po 2. květnu (Raková, tamtéž). Pravdě bližší asi bude, že sám Čeněk svého druha do této funkce předurčil. Otázkou zůstává, zda Hynek Krušina věděl, co Vartenberk chystá. Každopádně Hynek zůstal v Praze ještě několik dnů po 7. květnu a vydal, nebo pro logické podezření ze spoluúčasti na spiknutí byl nucen vydat, prohlášení o věrnosti kalichu a husitským obcím až do smrti (HK, 56; Urban 1982, 13).

Pod Melechovem husité poprvé zkřížili zbraně se zahraničními interveny. Střetnutí svým průběhem a výsledkem jakoby předznamenalo následné bitvy u Poříčí a na Vítkově. Lze snad konstatovat, že svojí zradou promarnil

Čeněk z Vartenberka šanci na uskutečnění prozíravého a odvážného plánu - vytvořit lidové husitské vojsko vedené panstvem a šlechtou vůbec. To, co se z pohledu 19. a 20. století jevílo jako vlastenecké úsilí o praktickou účast všech společenských vrstev na obraně ohroženého národa, bylo v první řadě projevem promyšlené politické kalkulace. Ale chtěl-li se Čeněk z Vartenberka na čele husitského panstva na jedné straně účinně postavit proti křížové výpravě a domácím nepřátelům a na druhé straně eliminovat rozmáhající se radikalitu plebejských vrstev, bylo to snad jediné řešení. Že přitom šance na úspěch byly značné, ukázalo v dalších měsících orebské vojsko Hynka Krušiny z Lichtenburka. Jak známo, koaliční charakter s vedoucí úlohou vysoké šlechty přetrval u tohoto vojska až do bitvy u Vyšehradu 1. 11. 1420, po níž se u orebitů definitivně prosadily zájmy nižší šlechty a měst.

Literatura

- Adámek, K. V.: 1924: Jan Žižka na českém východě, Vlastivědný sborník východočeský, sv. 2. Chrudim, s. 37 - 123
- Anděl, R. 1961: Husitství v severních Čechách. Liberec
- anonym, před 1954: Ledčsko. Ledec n. S. (cestovní informační služba), nestránkováno
- Beckovský, J. F. 1700: Poselkyně starých příběhův Českých aneb Kronyka Česká... I. Praha 1700
- Cikhart, R. 1954: Petr z Ústí, Jihočeský sborník historický XXIII, s. 30
- Čornej, P. 1987a: Bitva na Vítkově a zhroucení Zikmundovy křížové výpravy v létě 1420, Husitský Tábor 9, s. 101 - 152
- Čornej, P. 1987b: Tajemství českých kronik (Cesty ke kořenům husitské tradice). Praha
- Dobiáš, J. 1936: Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí II/I. Pelhřimov
- Dolenský, J. - Rezek, A. - Kosina, J. 1923: Obrazkové dějiny národa československého 1. Praha (7. přepracované vydání)
- Doskočil, K. 1953: Berní rula 2. Popis Čech r. 1654 (Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule). Praha
- Doubek, E. 1957: Z historie města Ledče n. Sáz. Ledec n. S.
- Durdík, J. 1954: Husitské vojenství. Praha
- FRB V: Goll, J. (ed.): Prameny dějin českých V. Praha 1893
- Hájek z Libočan, V. 1541: Kronyka Czešká. Praha
- HK: Heřmanský, F. (přel.) - Bláhová, M. (úvod a komentář): Vavřinec z Březové: Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic. Praha 1979
- Husa, V. 1957: Uhlířské tovaryšstvo na Kutnohorskú ve 14. až 16. století, Středočeský sborník historický, sv. 1, s. 7-66
- HZT VI: Šimek, T. a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI (Východní Čechy). Praha 1989
- Kejř, J. 1958: Právní život v husitské Kutné Hoře. Praha
- Kolár, J. 1972: K podobám epičnosti v Hájkově kronice, in: Literární vědné studie (Profesoru Josefu Hrabákovi k šedesátinám). Brno (UJEP), s. 65 - 71
- Kolář, M. 1868: Petr z Ústí, Památky archeologické a místopisné VII, 312 - 313

- Macek, J. 1955: Tábor v husitském revolučním hnutí II. Praha
- MJČ: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I (Profous, A. 1947), III (Profous, A. 1951), IV (Profous, A. - Svoboda, J. 1957), V (Svoboda, J. - Šmilauer, V. 1960). Praha
- Molnár, A. 1980: Husitské manifesty. Praha
- Palacký, F. 1921: Dějiny národu českého. Praha (Otisk dle původního vydání)
- Palacký, F. - Charvát, J. (edd.) 1941: Starší letopisové čeští... Dílo Františka Palackého, sv. 2. Praha
- Pekař, J. 1930: Žižka a jeho doba III. Praha
- Pešek, J. - Zilynský, B. 1983: Vztah k městům a problematika pražských dějin doby jagellonské v Kronice české Václava Hájka z Libočan, Pražský sborník historický XVI, 53 - 76
- Pešina z Čechorodu, T. J. 1677: Mars Moravicus... Pragae
- Podlešák, J. 1974: Husitská kronika Vavřince z Březové jako pramen ke Kronice české Václava Hájka z Libočan, Jihočeský sborník historický XLIII, s. 80 - 89
- Podlešák, J. 1979: Hájkovy prameny k dějinám husitství, Jihočeský sborník historický XLVIII, s. 224 - 240
- Raková, I. 1982: Čeněk z Vartenberka, Sborník historický 28, s. 57 - 99
- Schaller, J. 1787: Topographie des Königreichs Böhmen... 6 (Časlauer Kreis). Prag und Wien
- Sedláček, A., b.d.: Místopisný slovník historický Království českého. Praha
- Sedláček, A. 1900: Hrad, zámky a tvrze Království českého XII (Čáslavsko). Praha
- Šimák, J. V. 1906: Prameny a pomůcky Hájkovy, in: Sborník prací historických k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. Dra Jaroslava Golla. Praha, s. 195 - 213
- Šimák, J. V. 1920: Zapomenutý tábor husitský z r. 1420, Národní listy č. 146 z 29. 5. 1920, Vzdělávací příloha
- Šimák, J. V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých (České dějiny I/5). Praha
- Šimek, F. - Kaňák, M. (edd.): Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického. Praha 1959
- Šmahel, F. 1969: Jan Žižka z Trocnova. Praha
- Šmahel, F. 1971: Idea národa v husitských Čechách. České Budějovice
- Štros, A. 1937: Světla n. Sázavou, in: Štros, A. (red.): Šedesát let Hasičského sboru ve Světla n. Sáz. Světla nad Sázavou (Hasičský sbor), str. 8
- Šůla, J. 1975: Staré letopisy české XV. století a jejich královéhradecká větev, Sborník Národního muzea v Praze, ř. C, Sv. XX, s. 37 - 64
- Theobald, Z. 1609: Hussitenkrieg... Wittenberg
- Toman, H. 1898: Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Praha
- Urban, J. 1982: Hynek Krušina z Lichtenburka a husitská revoluce, Folia historica Bohemica 4, s. 7 - 47
- Valchař, J. 1912: Ledčsko, in: Království české V. Východní Čechy, část první. Praha, s. 297 - 340
- Vlasák, A. N. 1863: Ledec nad Sázavou a jeho okolí v kraji Čáslavském, Památky archeologické a místopisné V, s. 135 - 138

ZJIŠTĚNÍ NÁPISŮ A FRESKY V DĚKANSKÉM KOSTELE V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ

Jiří Veselý

V roce 1986 byly v děkanském kostele Nanebevzetí P. Marie v Havlíčkově Brodě odkryty na protilehlých stěnách velkého kůru při zavádění elektrického osvětlení části fresky a starých nápisů, představující významný doklad k historii a stavební genesi děkanského chrámu.

Na stěně vlevo od vstupu na kůr se po odkrytí svrchní omítky objevilo překrývající se trojí písmo, provedené v různých barvách a velikostech. Nejmladší nápis je v černé barvě, písmena gotického typu mají výšku asi 5 až 7 cm. Jde o část latinského textu žalmů a kostelních písní, provázený notovou osnovou s černými kosočtverečnými notami a znamenitě uchovaným letopočtem 1569 o velikosti asi 10 cm. Pod tímto nápisem se nalézá druhý text, rovněž gotického typu, ve žluté barvě. Obsahuje rovněž církevní žalmy a jeho písmena, o velikosti asi 4 cm, jsou částečně zaslá. Pod žlutým nápisem jsou patrné zlomkovité tvary několika začátečních písmen také gotického charakteru, o velikosti asi 8 až 12 cm, nakreslených hlinkou cihlového zbarvení. Mezi notami se nachází kresba (o velikosti asi 40 až 50 cm), znázorňující nějakého ptáka, pravděpodobně čápa či volavku, a další kresby neznámého tvaru a obsahu (velmi poškozeno). Celá odkrytá plocha zdi má velikost asi 3x4 m² a začíná asi 2 m vlevo od vchodu na kůr a 50 cm nad úroveň podlahy. Vysekávání rýhy pro elektrické kabely a umístění osvětlovacích těles silně poškodilo všechny odkryté nápisy.

Na protější zdi (jde vlastně o severní líc zdi hlavní věže kostela) byla objevena část fresky asi o velikosti 2 x 2 m², představující levou nohu jezdce obutou do jezdecké škorňe a vloženou do jízdního třmene. Dochována je i část sedla. Tato freska jest krásně zachovaná. Její zbytek je patrně ještě skryt za dosud neodstraněnou omítkou.

Domnívám se, že celý nález má značnou historickou cenu, jelikož může sloužit k vysvětlení etapového budování kostela a historie jeho vzniku i existence v různých církevních obdobích, což dodnes nebylo uspokojivě vyřešeno, přestože tento chrám, založený řádem německých rytířů asi v polovině 13. stol., je po totálním zničení Německého Brodu v r. 1422 vlastně jediným stavebně historickým fragmentem kdysi významného hornického města. Podle sdělení vedoucí kůru paní J. Macháčkové má být celá prostora velkého kůru po všech třech stranách pokryta podobnými nápisy a freskami. Zatím je vše zakryto omítkou. I všechny odkryté části nápisů a fresky byly bohužel v r. 1988 v rámci opravy a vymalování chrámu necitlivě zakryty omítkou novou. Údajně jde o omítku, která se dá "bez nesnázi" odstranit a tím odkryt i písmo

a fresku, pokud by došlo k nějakému dalšímu odbornému průzkumu. Ten by rozhodně přinesl historicky významná zjištění.

(redakčně upravený zápis z 18. 9. 1988)

TRČKOVÉ A ALBRECHT Z VALDŠTEJNA

Eduard Doubek

Letos, kdy uplynulo 360 let od zavraždění známého českého vojevůdce Albrechta z Valdštejna, nebude jistě bez zajímavosti připomenout, jak významnou úlohu v jeho životě sehrál rod Trčků z Lípy.

Až do počátku 15. století byli Trčkové celkem neznámým zemanským rodem pocházejícím z Lípy u Hradce Králové. Teprve Mikuláš Trčka využil období husitských válek a následujících let k vytvoření velkého rodového majetku ve středním Posázaví. Spolu se Smiřickými ze Smiřic patřili potom Trčkové k těm nemnoha feudálům, jejichž územní zisky přetrvaly (a dokonce se ještě rozrostly) až do českého stavovského povstání v roce 1618.

Tehdy byl majitelem rozsáhlého panství, jehož jádrem bylo Ledecsko a Světelsko, Jan Rudolf Trčka (asi 1557 - 1634). Hlásil se k novoutrakvismu, ale v politickém dění se výrazně neprosazoval. Byl to člověk dobromyslný, ale také bázlivý a netoužící po veřejných úřadech. Naproti tomu jeho manželka Marie Magdalena, rozená Lobkovicová, které se ve svých rozhodnutích podřizoval, byla žena rázná, nesmírně podnikavá, chytrá a odvážná, ale také necitelná, lakotná a neoblíbená (lid ji hanlivě nazýval "zlá Manda" nebo "Manda Trčkova").

Od počátku českého stavovského povstání byli Trčkové středem pozornosti na obou nepřátelských stranách především pro svůj veliký majetek. Stavové měli Trčkům za zlé, že se nepřipojili k povstání a že nebyli ochotni obětovat pro ně ani část svého bohatství. Jan Rudolf, ovlivňovaný zřejmě diplomacií své manželky, měl z přímé aktivity v povstání strach a z toho plynula i jeho obojetnost.

Kritizuje ji ve svém díle Historie česká i Pavel Skála ze Zhoře, když v kapitole VI., odst. 3 (Zprávy z bojiště u Časlavi, 10. až 16. 9. 1618) píše: "V tytéž dny docházela zpráva jistá o Janovi Rudolfovi Trčkovi, kterak jsa pán náboženství podobojí a rodu starožitného a neohlédaje se nic na hrdinské činy svých předků a bratra Viléma Trčky, velikou neupřímnost k vlasti své prokazovati smí. Nebo předně že v svých hutěch koule železné nepříteli liti a je merkem svým znamenati dopouští, též že nedaleko vsi Žákavy, kdež svůj dvůr má, v jednom údolí že nepříteli 300 strychů mouky a 30 strychů hrachu, másla, sýra a jiných profiantů bez nedostatku nashromážditi a zanechati po-

ručil, což vše nějakou travou přikryto bylo. Ale když o tom lid náš zvěděl, z poručení generálů vytáhl tam díl ho z ležení a na ty věci schované dřívěji nežli nepřítel připadl, je pobral a do ležení se sebou odvezl. Naposledy pro takovou neupřímnost týž dvůr se všemi všudy věcmi a snad i lidmi zapálil."

Železné hamry měli Trčkové skutečně jak na panství ledečském, tak i světelském. Trčkovský dvůr byl ve vesnici Žáky u Čáslavě. V osobě Viléma Trčky se však Pavel Skála mylí, protože Vilém Trčka nebyl bratr, ale bratranec (syn Jaroslava Trčky). Jako plukovník císařského vojska získal si jméno ve válkách tureckých.

Po bitvě na Bílé hoře byl však Jan Rudolf Trčka z Lípy v únoru 1621 obviněn z podpory stavů, na rozkaz Karla z Lichtenštejna zatčen dle tradice ve svém domě v Německém Brodě a držen v domácím vězení.

Českého stavovského povstání se Jan Rudolf Trčka sice aktivně nezúčastnil, ale zato je finančně podpořila jeho manželka, která nějaké peníze (přesná částka není ani v pramenech ani v literatuře uváděna) poslala veliteli stavovského vojska Jindřichu Matyáši z Thurnu.

Tu se však ukázala rozhodující diplomacie jeho manželky, která půjčila císaři 34 000 kop grošů, za něž dostala v zástavu Želiv. Kromě toho se dovedla správci země Lichtenštejnovi blahopřáním k bělohorskému vítězství tak zalichotit, že Jan Rudolf byl omilostněn a "mocným listem" z 11. září 1621 ponechán na svých statcích. Trčka pak s celou rodinou přestoupil ke katolictví, ale ke svým utrakvistickým poddaným se choval stále tolerantně, což mu způsobilo dosti nepříjemností. I s těmi se však dovedl vyrovnat, když na radu manželčiny daroval r. 1627 jezuitům v Kutné Hoře svůj dům.

Brzy potom (9. června 1629) byl Jan Rudolf Trčka povýšen do stavu říšských hrabat a obdržel veliký palatinát pro nejstaršího z rodu s takovými svobodami, jaké měl málokdo v Čechách.

Vzestup rodiny mezi pobělohorskými kořistníky byl však už spíše záležitostí jeho manželky a syna Adama Erdmana, kteří souběžně s budováním valdštejnské domény stejně promyšleně budovali své panství ve východních Čechách. Zvláště horlivě využili laciných nákupů konfiskátů. Z císařova podílu na panství Smiřických získali Náchodsko, na českomoravském pomezí pak velká panství Větrný Jeníkov, Střítež a Úsobí (po Štubících z Königštejna), novostudenecké panství (po pánech z Roupova) a poději také Žleby. Získali i řadu drobnějších zemanských majetků na Světelsku a Ledecsku, čímž zcelili trčkovský majetek v Posázaví.

Cílem Marie Magdaleny bylo ovšem vybudování velkého územního celku v Hradeckém kraji se středem správy v Opočně. Za tím účelem došlo

k velké obchodní výměně mezi ní a Albrechtem z Valdštejna, při níž získala statky v hodnotě 340 000 zlatých.

Kruté zacházení s poddanými v nově nabytých panstvích vyvolalo v r. 1628 velké povstání, které zachvátilo celou východní část Hradeckého kraje. Povstalci se zmocnili zámku v Novém Městě nad Metují a postupovali na Náchod i Opočno. Když však proti nim zasáhly Valdštejnovy oddíly, povstání bylo krutě potlačeno.

Spojení s Valdštejnem, který se ve své dravé touze po moci nezastavil před ničím a usiloval o získání české královské koruny, se stalo Trčkům osudným. Fakta o spiknutí frýdlantského vévody jsou uváděna i ve školních učebnicích, ale méně je známa skutečnost, že velký podíl na těchto plánech měl i Adam Erdman Trčka, Valdštejnův pobočník a švagr (jeho manželkou byla Maxmiliána hraběnka z Harrachu, sestra Valdštejnovy ženy Marie Isabely).

Z pozdějšího procesu proti spiklencům a ze svědectví Jaroslava Sezimy Rašína z Rýzmburka se dokonce dozvídáme, že i myšlenky na otevřenou vzpouru proti císaři se zrodily v hlavě Adama Erdmana. Právě on, společně s Vilémem Kinským, manželem své sestry, vedl tajná jednání s Thurnem a se Švédy a Sasy (s těmi už v květnu 1631). Potvrzují to i německé prameny z archivů v Jeně a Výmaru a obsáhlé historické dílo *Geschichte des dreissigjährigen Krieges*, jehož autorem je známý německý básník a dramatik Friedrich Schiller, který byl také profesorem historie na univerzitě v Jeně.

Fakta však spíše nasvědčují, že hlavním původcem myšlenky na vzpouru nebyl Adam Erdman, ale jeho matka, pro niž by to byla příležitost k vyřízení starých účtů s Habsburky. Vždyť její otec, Ladislav z Lobkovic, který se zúčastnil politického odboje proti Rudolfovi II., musel před trestem uprchnout do ciziny a jeho bratr Jiří byl uvězněn. Valdštejn hraběnce Trčkové velmi důvěřoval. Svědčí o tom i jeho výrok: "Mnoho bych za to dal, kdyby ona byla mužem, nebo kdyby její muž, starý Trčka byl tak vtipný jako ona." V procesu proti spiklencům však její jméno nehrálo velkou roli, protože už nežila (+ 1633) a nepatřily jí tudíž žádné statky, které by bylo možno konfiskovat. Těmto okolnostem byla tedy Rašínova výpověď zřejmě přizpůsobena.

Při pozdější konfiskaci trčkovského panství z něho císař Ferdinand II. daroval Jaroslavu Sezimovi Rašínovi z Rýzmburka, bývalému služebníkovi Jana Rudolfa Trčky, jako odměnu za jeho svědectví, chotěbořský statek, k němuž náleželo město Chotěboř a 20 vesnic. Je zajímavé, že Rašín nebyl vůbec souzen, ale ještě odměněn, ačkoliv na Trčkovu přání jednal v roce 1631 se Švédy.

K vyslovení možnosti, že by se Valdštejn mohl stát králem, došlo prý poprvé při vévodově návštěvě a hostině na trčkovském zámku, když Jan Ru-

dolf Trčka pozvedl pohár a pronesl přípitek "Ať žije Albrecht z Valdštejna, budoucí český král!" A už i mezi lidem na tamním panství se prý tehdy o Valdštejnovi mluvilo jako o českém králi a byly mu prokazovány takové počty.

Třebaže v soudní výpovědi není jméno zámku uvedeno, muselo jít zřejmě o Světlou nad Sázavou, kde se v té době Jan Rudolf Trčka trvale zdržoval. Požadavkům na lepší bydlení totiž už nevyhovoval ani hrad Lipnice, ani hrad Ledčů nad Sázavou.

Trčkové sledovali svou účastí na Valdštejnově spiknutí pochopitelně své vlastní dalekosáhlé plány, směřující k dalšímu obohacení a rozšíření moci rodu. Po zdařilém zakončení odboje měl Adam Erdman dostat na Moravě panství moravského místodržitele Ditrichštejna a Jan Rudolf měl získat Kladsko.

Vztahy mezi Valdštejnem a císařem se stále zhoršovaly, ale vévoda definitivní rozhodnutí odkládal. Toto váhání se však jemu i jeho nejbližším stalo osudným, neboť dříve se k ráznému kroku odhodlal Ferdinand II., když tajným rozkazem z 24. ledna 1634 zbavil Valdštejna vrchního velení svých vojsk.

Valdštejn o tomto rozhodnutí ještě nevěděl, ale císařovu nedůvěru už delší dobu cítil. Proto navzdory kruté zimě opustil dne 24. února 1634 Plzeň a pomalu, jak to vyžadoval jeho zdravotní stav, táhl na západ. Dorazil do Chebu, kde ho stihla zrada důstojníků, jimž plně důvěřoval. Buttler, Walter z Leslie a plukovník John Gordon, velitel chebského hradu, se dohodli, že Valdštejna a jeho nejvěrnější odstraní. Proto obsadili nejprve svými lidmi brány města a postavili stráž, načež Gordon pozval Valdštejna a důstojníky na masopustní hostinu.

V sobotu 25. února 1634 na ni přišli Adam Erdman Trčka, Kinský, Illo a Neumann. Valdštejn pro nemoc pozvání odmítl a zůstal ubytován v domě purkmistra Pachhelbela. Poté, co večere skončila a služebníci, které měli s sebou Kinský a Trčka, byli odstraněni, vtrhli na smlouvané znamení do hodovní síně s vytasenými šavlemi dragouni, vedení Robertem Geraldinem a Walterem Deverouxem. Zaútočili na oběti, které jim označili Buttler, Gordon a Leslie. První padl Kinský, po něm byl zezadu probodnut Illo, když chtěl se zdí sejmout svůj kord. Poraněný rytmistr Neumann byl ubit v předsíni, kam se mu podařilo utéci. Nejdéle se bránil Trčka, který se rychle chopil svého kordu a postavil do kouta. Několik útočníků skolil, ale potom ho Deveroux probodl dýkou.

Velení převzali Buttler, Gordon a Leslie: Gordon na hradě, Leslie na strážemi ve městě a Buttler obklíčil se svými žoldnéři Valdštejnův dům, do něhož s dvanácti muži vnikl Deveroux. Vyrázil dveře ložnice a bezbranného vévodu proklál halapartnou.

Zavraždění Albrechta z Valdštejna a Adama Trčky z Lípy znamenalo pochopitelně nové konfiskace a dělení pozemkového majetku.

Jan Rudolf Trčka se sice ještě pokusil o záchranu rozsáhlého rodového majetku, ale jeho závěť z 2. června 1634 už nebyla uznána. A po soudu ve Vídni, na němž hlavní slovo měli pochopitelně svědkové obžaloby, byl v květnu 1636 vynesena konečný rozsudek: "...aby paměť Jana Rudolfa Trčky a jeho manželky pro jich vytčená provinění za proklatou byla prohlášena a veškeré jmění a statky po nich pozůstalé královské komoře jsou přisouzeny" (SÚA Praha, Desky zemské - 622 - J17). Cena konfiskovaného majetku, celkem 40 panství, se odhadovala skoro na 4 miliony zlatých.

Nejvíce svou výpovědi Trčkovi uškodil Rašín, který tím získal možnost svobodného návratu do Čech a za svou zradu, jak už uvedeno, ještě panství Chotěbořské. Proti obvinění starého Trčky svědčily naproti tomu výpovědi rozličných posílů a služebníků, podle nichž jejich pán, když mu vypravovali, že syn Adam u knížete z Frýdlantu jako jeho pobočník dnem i nocí býti musí, říkával, že by za to dal nejlepší statek svůj, kdyby jeho syn se vzdal života vojenského, knížete opustil a raději se zdržoval na svých rozsáhlých statcích v Opočně, Smiřicích, Novém Městě a Náchodě, kde by jako kníže žíti mohl. Tyto výpovědi nebyly ovšem brány v úvahu, protože hlavním motivem obvinění a odsouzení starého Trčky byla ta okolnost, že při konfiskaci statků mladého Trčky (jeho jmění bylo konfiskováno již podle císařského patentu ze dne 29. března 1634) se nedalo přesně zjistit, které statky komu z nich náleží. Proto bylo třeba, aby se konfiskace vztahovala na všechny trčkovské statky bez jakékoli výjimky.

Císař pak zabavenými statky platil dluhy a obdarovával své věrné, většinou důstojníky z řad cizácké vojenské soldatesky, pocházející z mnoha katolických zemí Evropy. Odměnění byli pochopitelně i organizátoři a účastníci krvavé chebské exekuce: setník Walter Deveroux dostal Dobrovítov, Chlum a Krchleby na Čáslavsku, plukovník John Gordon dostal Skřivany a Smidary a Walter Leslie panství Nové Město nad Metují. Nový generalissimus císařské armády Jan Matyáš Gallas dostal Smiřice, Hoříněves, Sadovou aj., polní maršálek Ottavio Piccolomini panství náchodské a bratři Rudolf a Jeronym Colloredové obdrželi Opočno, Dobrušku, Třebechovice atd. Celistvé nezůstalo ani obrovské trčkovské panství v Posázaví a v Čáslavském kraji. I sem přichází cizácká novodobá šlechta, jako byli francouzští Vernieři na Lipnici, němečtí Goltzové do (Golčova) Jeníkova, páni z Meggau na Žleby a Holand'an Adrián z Enkenfurtu do Ledče n. S.

Seznam všech konfiskátů, proplacení finančních podílů a dalších převodů majetku uvádí podrobně Tomáš V. Bílek ve svém díle Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618.

Vídeňského soudu a následných konfiskací se však už Jan Rudolf Trčka našťestí nedomřel, neboť synovu smrt dlouho nepřelil. Zemřel 29. září 1634 v Německém Brodě v Říčanském domě. Tím vymřel po meči slavný a starobylý rod Trčků z Lípy, který se významně zapsal do dějin nejenom středního Posázaví.

Literatura

- Bílek, T. V.: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, I. a II. díl. Praha 1882, 1883
 Doubek, E.: Z historie města Ledče n. S. Ledec nad Sázavou 1957
 Doubek, E.: Světlá nad Sázavou v zrcadle dějin. Praha 1992
 Muchka, I. - Petříček, V.: Východní Čechy. Praha 1990
 Schiller, F.: Geschichte des dreissigjährigen Krieges. Jena 1850
 Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého, XII (Čáslavsko). Praha 1900
 Seidler, K.: Kronika města Světlé od roku 1207. - 1886. Světlá (nad Sázavou) 1887
 Skála ze Zhoře, P.: Historie Česká. Praha 1984
 Šimek, T. (a kol.): Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VI (Východní Čechy). Praha 1989

UHROVSKÝ OLTÁŘ IGNÁCE ROHRBACHA

Hana Nováková

Historie oltáře

Vesnice Uhrov leží 13 km severozápadně od Chotěboře. První písemné zprávy o ní jsou z roku 1469. Do roku 1591 patřila potomkům bohatého feudála a majitele hradu Lipnice s poddanským městem Německým Brodem Mikuláši Trčkovi z Lípy. Poté Uhrov několikrát změnil majitele až do roku 1697, kdy na tehdy pustých pozemcích založil František Václav Vltavský z Manswertu samostatný statek a zřejmě počátkem 18. století dal vystavět k obdélníkové jednopatrové hospodářské budově s průjezdem do zahrady barokní zámek, ke kterému v roce 1745 dali noví majitelé Karel Josef z Bernes a jeho manželka Marie Anna Desfours z Montu a Athienville přistavět dvoupatrovou věž s kaplí Povýšení sv. Kříže.^{1/}

V kapli Povýšení sv. Kříže byl umístěn barokní dřevěný nepolychromovaný baldachýnový oltář se sousoším Kalvárie. Oltář je dílem chrudimského řezbáře Ignáce Rohrbacha a pochází z první poloviny 18. století. Bližší údaje o jeho vzniku se liší. V encyklopedickém díle Umělecké památky Čech je datován v rozmezí let 1730 - 1736^{2/} ve shodě s datací uváděnou Ivo Kořánem.^{3/} Oldřich J. Blažíček v kapitole "Sochařství pozdního baroka, rokoka a klasicismu v Čechách" ho datuje až do let 1745 - 1747.^{4/} To pravděpodobně pramení z faktu, že kaple byla zbudována až po roce 1745 a erby majitelů jsou součástí oltáře. Přesto se domnívám, že na základě srovnání s datovanými díly

Ignáce Rohrbacha oltář vznikl v polovině 30. let 18. století. Mohlo jít například o zakázku, od které v průběhu prací objednavatel ustoupil a kterou později s odstupem několika let Rohrbach nabídl novému zájemci a na jeho přání doplnil rodovými erby.

Staronový majitel oltáře vzpomínal, že jeho matka opatrovala v oltářní mense skříňku s listinami, které dokládaly, že oltář byl svatebním darem císařovny Marie Terezie generálu jízdy Karlu Josefovi Bernes a Marii Anně Desfours v roce 1745. Listiny prý byly zabaveny státní bezpečností při jeho zatčení a jejich další osud není znám. Toto vyprávění nemusí být pouhou smyšlenkou, mající dodat lesku a vážnosti rodinnému majetku. Marie Terezie měla na ženu skutečně nebyvalý zájem o svoji armádu a často své důstojníky a vojáky vyznamenávala. S ohledem na fakt, že od srpna 1744 do dubna 1745 musela čelit vpádu vojsk Fridricha II. do Čech a v roce 1745 se vojensky snažila znovu získat Slezsko, měla dostatek důvodů k ocenění věrné služby příslušníků své armády.^{5/} Splnit přání císařovny a v určité časové tísní získat vhodný dar, odpovídající majestátu dárkyně, mohl být důvodem urychleného dokončení nebo drobnějších úprav díla nedokončeného, či nevyzvednutého, i důvodem, že oltář nebyl polychromován, což ve své době bylo neobvyklé, ne však vyloučené /viz oltář sv. Kříže a socha sv. Jana Evangelisty v kostele sv. Jana Křtitele v Běstvině, zhotovené Ignácem Rohrbachem v roce 1725/. Tento svatební dar pak mohl být důvodem k přistavbě malé kaple "na míru" oltáře. To by také svým způsobem vysvětlovalo i fakt, že architektonicky promyšlené dispozici zámku neodpovídala úroveň výzdoby i stavebně nedbale provedeného interiéru. Toto jsou však pouze mé ničím nepotvrzené úvahy a dohady.

Zhotovení oltáře se sousoším Kalvárie v Uhrově po roce 1745 odporuje i sama architektura tohoto oltáře, která neodpovídá "novým módním trendům" oltářní architektury. Ty musel respektovat i Ignác Rohrbach. Dokládá to jeho návrh a podstatná část řezeb na hlavním oltáři sv. Rodiny v klášterním kostele v Havlíčkově Brodě.^{6/}

Přestože se na zámku vystřídala během více jak dvou století celá řada majitelů, zůstal oltář, jako nedílná součást kaple, nezměněn. Od roku 1949 převzal zámek včetně veškerého zařízení stát, který vlastnická práva převedl na Československé státní statky n.p. Chotěboř.^{7/} Díky laxnímu přístupu nových vlastníků byl oltář ponechán svému osudu a bez potřebné péče na něm pomalu začal hlodat zub času. Na zhoršení jeho fyzického stavu v průběhu šedesátých a sedmdesátých let 20. století měla lví podíl i zanedbaná povinná údržba objektu. Do kaple zatékalo a vytlučená okna umožňovala volný přístup ptactvu, což mělo za následek silné znečištění i poškození dřeva.

Památkáři opětovně upozorňovali vlastníka movité i nemovité památky na jeho povinnosti dané ze zákona o státní památkové péči, bohužel bezvýsledně. Hledali tedy nějaké východisko a v roce 1979 podali návrh na převe-

dení oltáře církvi a jeho využití v kostele sv. Michala v Uhelné Příbrami. Proč se tento návrh nerealizoval, se mi nepodařilo zjistit, ale důvody není těžké si domyslet.^{8/}

5. prosince 1980 Státní statek v Chotěboři převedl přípisem uhrovský oltář do správy odboru kultury Okresního národního výboru Havlíčkův Brod s tím, že na základě přidělové listiny bývalého Okresního národního výboru v Chotěboři ze dne 28.6.1954 převzal podnik budovu čp. 1 /zámek/ a že doklady o převodu movitých věcí nejsou k dispozici; vzhledem k tomu, že oltář není veden v příslušné evidenci, zřejmě ani převod proveden nebyl. Proto bylo konstatováno, že oltář není ve správě žádné organizace a ve smyslu ustanovení § 65 odst. 3 Hospodářského zákona o prozatímní správě měl Okresní národní výbor Havlíčkův Brod vydat rozhodnutí o určení správce. Statek neměl námitek proti přemístění.^{9/} Na základě citovaného dopisu pracovníci Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Havlíčkově Brodě po dohodě s Okresním národním výborem zajistili demontáž a převezení oltáře do Havlíčkova Brodu.

14.ledna 1981 za účasti restaurátorů J. Sapáka a jeho syna, kteří v té době restaurovali část mobiliáře v klášterním kostele sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě, a pracovníků Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Havlíčkově Brodě začala demontáž oltáře v zámecké kapli v Uhrově. Demontované části - 4 hlavičky andílků, Pannu Marii Bolestnou, Boha otce s dvěma hlavičkami andílků, Máří Magdalenu, Krista na kříži, svatostánek, 2 putti s erby, kartuš s reliéfem Joba, 2 půlkruhy, 2 voluty, dvojce paprsky, 16 obláčků, 1 křídlo, 1 fragment šatu, 2 římsy, dvojce stupínky a v jutovém pytlí různé drobné úlomky - převezli do kostela sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě. Následující den byla demontována zbývající část oltáře a rovněž převezena do Havlíčkova Brodu.^{10/}

O celé akci byl informován ředitel Okresního muzea a galerie v Havlíčkově Brodě a oltář byl Hospodářskou smlouvou 1/81 z 11.1.1981 Okresního národního výboru v Havlíčkově Brodě převeden do majetku muzea.^{11/} 16.ledna 1981 zástupce ředitele muzea dr. Josef Herink provedl fotodokumentaci oltáře a sepsal fragmenty oltářní architektury přivezené předcházejícího dne.^{12/}

Umístění do klášterního kostela v Havlíčkově Brodě nebylo náhodné. Památkáři se snažili začlenit restaurování oltáře mezi právě probíhající restaurátorské práce na mobiliáři kostela, proto ani pracovníci muzea zatím nezaevidovali oltář do sbírek a souhlasili s jeho "dočasným deponováním" v objektu, který patřil Okresnímu národnímu výboru v Havlíčkově Brodě a kam neměli přístup. Bohužel počátkem osmdesátých let začalo být restaurování církevní památky trnem v oku některým představitelům Okresního ná-

rodního výboru a Okresního výboru KSČ v Havlíčkově Brodě a všechny práce i vynakládané finanční prostředky byly přísně sledovány a kontrolovány, proto se nepodařilo tento malý "podvod" v zájmu dobré věci uskutečnit.

Oltář zůstal v klášterním kostele uložen až do srpna 1987, kdy byl převezen do Havlíčkova domu v Havlíčkově Brodě a odtud v červenci 1988 do přidělených náhradních depozitářů ve zrušené základní škole v Kožlí u Ledče nad Sázavou. Měsíc nato putovaly sochy Panny Marie Bolestné, Jana Evangelisty, Boha otce, Krista na kříži, klečící Máří Magdaleny, 2 putti, 2 putti s erby a 5 hlaviček andílků k restaurátorovi do Kutné Hory.

Zrestaurované sochy byly v červenci a srpnu 1989 poprvé široké veřejnosti prezentovány v Galerii výtvarného umění v Havlíčkově Brodě v rámci výstavy "Obrazy a plastiky mistrů 16. - 18. století". Po skončení výstavy byly instalovány v interiéru klášterního kostela sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě, kde měl být po zrestaurování architektury celý oltář sestaven a návštěvníkům zpřístupněn.

Ignác Rohrbach

Autorem oltáře se sousošim Kalvárie ze zámecké kaple v Uhrově je významný představitel východočeského baroka Ignác Rohrbach, náležející k nejdůležitějšímu uměleckému centru východních Čech 1. poloviny 18. století - Chrudimí.

Ignác Rohrbach se narodil asi roku 1691 v kladském hrabství ve vsi Kaiserwalde /nyní Lasówka/ ležící na dnešní hranici Čech proti Orlickému Záhoří. První školení v řezbářství pravděpodobně nabyl u slezských mistrů. "Cítíme u něj podobnou vůli k ztvárnění hmoty silnými liniemi, jako u svídnického jesuity Jana Riedla /1654 - 1736/, okouzlení dravě hlubokým prořezáváním povrchu plastik, vedoucí až ke grafickému vysušení objemu, jako u Tomáše Weissfelda, původem Švéda usazeného ve Vratislavi /1970 - 1721/ i plošné rozevlání sochy, kterým čaroval Michael Klahr st. /1693 - 1742/, tvůrce výzdoby farního chrámu v Kladsku. Nemůžeme vyloučit, že z autopsie poznal i Itálii, ale vidíme, že rozhodujícími podněty pro něj byly tvorba domácích řezbářů a pak - asi kolem r. 1720 - umění našeho Matyáše Brauna"^{13/}, s jehož tvorbou se mohl seznámit na kukském panství, které se díky snaze moderního šlechtice a netradičního volnomyšlenkáře hraběte Šporka stalo jedinečným uměleckým střediskem a ovlivnilo nejen své bezprostřední okolí.

Roku 1725 pobýval Ignác Rohrbach v Běstvině, kde vytvořil nadživotní sochu sv. Jana Evangelisty i oltář sv. Kříže. Roku 1726 se Rohrbach usadil v Chrudimí, kde po sňatku 3.9.1726 s vdovou po Janu Pavlovi Cechpauerovi převzal zavedenou dílnu včetně nedokončených zakázek^{14/} a zde je i počátek jeho rozsáhlé tvorby, kterou vyzdobil východní Čechy a nemalou měrou přispěl k formování specifické podoby velkého slohu ve východních Čechách,

který je odrazem mimořádně intenzivní a složité kulturní, náboženské a ideové situace v tomto regionu.

Na území dnešního okresu Havlíčkův Brod kromě uhrovskeho oltáře přepisuje Ivo Kořán Ignáci Rohrbachovi sochy sv. Jana Evangelisty a sv. Jana Křtitele na bočním oltáři sv. Jana Nepomuckého z roku 1737, sochy cisterckých světců na bočním oltáři Panny Marie a sochy cisterciacek na bočním oltáři sv. Rodiny v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie (nověji sv. Ondřeje) v Pohledu u Havlíčkova Brodu. V kostele sv. Lucie v Ježově u Ledče nad Sázavou sochy andělů na hlavním oltáři kolem roku 1730.

Přímo v Havlíčkově Brodě asi kolem roku 1737 pověřil nástupce a pokračovatel velkého novátora a propagátora barokního umění v Havlíčkově Brodě Jana Křtitele Víta Seidla děkan Ondřej Leopold Schaffer Ignáce Rohrbacha adaptací oltářů sv. Ignáce a smrti sv. Josefa a kolem roku 1740 výzdobou kazatelny v děkanském chrámu Nanebevzetí Panny Marie.

K nejvýznamnějším Rohrbachovým pracem v Havlíčkově Brodě pak patří jeho podíl na výzdobě interiéru augustiniánského klášterního kostela sv. Rodiny, kde pracoval přerušovaně asi od roku 1732 až do své smrti 26. října 1747, aby zde zanechal svá nejkrásnější díla - kazatelnu a oltář Pěti ran Kristových.

Sochy, kterými Ignác Rohrbach vyzdobil kazatelnu, vznikly roku 1732 a představují sv. Augustina, sv. Ambrože, sv. Řehoře a sv. Jeronýma. Po obvodu baldachýnu nad kazatelnou je doplňují postavy evangelistů sv. Matouše, sv. Marka, sv. Lukáše a sv. Jana a všemu vévodí postava Mojžíše na vrcholu baldachýnu.

Na epistoľní straně roku 1738 plasticky vyzdobil boční oltář sv. Jana Nepomuckého nadživotními postavami světců a českých zemských patronů sv. Víta a sv. Václava, drobné sošky Panny Marie Immaculaty nad tabernáklem a reliéfem "shození Jana Nepomuckého z Karlova mostu" v kartuši na mense.

Stěžejním dílem Ignáce Rohrbacha je na evangelijní straně oltář Pěti ran Kristových, který má v celém souboru dominantní postavení. Jde o oltář, kde kříž rámovaný bohatou draperií doplňuje architektura se zdobenými pilastry a sloupy. To vše pak vytváří stafáž pro dvě mistrovské sochy Bolestné Panny Marie a sv. Jana Evangelisty. Obě postavy zprostředkovávají divákovi výrazem obličejů i gesty rukou hrůzu a bolest, kterou prožívá matka ztrácející jediného syna, či odevzdanost Jana Evangelisty. Vše ještě podtrhuje bohatá, rozevlátá a zlacená draperie.^{15/}

Tomuto Rohrbachovu dílu jsem věnovala větší pozornost právě proto, že snese srovnání s uhrovským oltářem. Domnívám se, že tato dvě díla mají hodně společného, což bylo zvlášť dobře patrné, když obě stála vedle sebe.

Svůj podíl na výzdobě augustiniánského kostela v Havlíčkově Brodě Ignác Rohrbach zakončil návrhem a podstatnou částí řezeb na hlavním oltáři, který po jeho smrti dokončil jihlavský Václav Kovanda.^{16/}

Popis oltáře a jeho uměleckohistorické zhodnocení

Popis této významné barokní památky nebude úplně přesný, protože jediným vodítkem mi byla fotografie z archivu Památkového ústavu v Pardubicích. Jiný celkový snímek ještě nedemontovaného oltáře se mi nepodařilo objevit. Sama znám pouze jednotlivé demontované části.

Oltář je cca 7 - 8 m vysoký. Jeho architektura kryje celou stěnu s jediným otvorem tvořeným otevřeným obloukem, který rámuje okno, jímž vstupuje do prostoru světlo. Oltář se skládá ze tří základních částí. Spodní tvoří vysoké patky pilastrů, zdobené profilací, volutami a rozetami. Před ně je představen jednoduchý stupeň, na němž stojí mensa s reliéfem Joba v kartuši. Na mense je tabernákl, jehož dvířka zdobí nádherný reliéf sv. Jáchyma, sv. Anny a Panny Marie. Po stranách svatostánku jsou stupínky a po stranách mensy jsou řezby skal. Střední část je tvořena pilastry lemovanou arkádou s mřížkou a květy. Pilastry jsou zdobeny páskovým ornamentem a volutami. Architektura vytváří pozadí pro stěžejní figurální kompozici výjevu Kalvárie. Dominantní Krucifix s paprsky a klečící Máří Magdalenou doplňuje Panna Maria Bolestná a Jan Evangelista po stranách.

Horní partii tvoří složité profilovaná římsa, která nese velký otevřený půloblouk s obláčky a hlavičkami andílků. U paty oblouku jsou putti a jeho vrcholu vévodí velkolepá řezba Boha otce s dvěma hlavičkami andílků a paprsky. Celý oltář je završen Božím okem se svatozáří.

Nad sochou Panny Marie se vznášejí putti s erbem. Barokní erb lemuje zaoblený štít se znakem Karla Josefa z Bernes. Štít graficky zachycuje tři červené krokve na zlatém poli.^{17/} Protějšek tvoří putti s barokním erbem okolo španělského štítu se znakem Marie Anny Desfours z Montu a Athienville. Štít je dělený s graficky znázorněným znakem Desfoursů, jehož horní polovina je zlatá s černým říšským orlem a pochází z doby povýšení Desfoursů do panského stavu. Dolní polovina je původním znakem rodu pocházejícího z Lotrinska a je modrá se zlatou hvězdou, nad kterou je červená zlatě lemovaná krokev, na níž jsou dvě zlaté gryfy nohy.^{18/}

Figurální výzdoba patří mezi Rohrbachova vrcholná díla. Silný citový prožitek vyjadřují nejen obličejové, ale i gesta všech zúčastněných a výsledný efekt podtrhuje bohatá rozevlátá draperie, obepínající pevná těla soch. Panna Maria se sepnatými rukama vzhlíží s bolestí i němou výčitkou ke svému synovi na kříži a sv. Jan zoufale pláče. Máří Magdalena křečovitě objímá dřevo kříže a se zoufalstvím ve tváři chce políbit krvácející nohy Ježíše. Impozantní postava Boha otce, jakoby se snášející z nebeské výše na pomoc svému po-

zemskému synovi v hodině jeho vykupitelské smrti, pak dotváří celý obraz děsu Kavárie.

Uhrovský oltář je velmi významnou památkou tzv. východočeského radikálního baroka i jednou z nejkrásnějších Rohrbachových Kalvárií vůbec. Ignác Rohrbach se svým dílem zařadil k našim nejlepším barokním sochařům. Jeho četné sochy odkrývají tu obrovskou sílu, vášně i energii skrytou v nitru člověka, přemíru vzruchu, která je už neúnosná a ventiluje se ve výrazech tváří, gestech rukou, či pohybech těla haleného vlající draperií a odráží napětí, poznamenávající život v první třetině 18. století ve východních Čechách zmítaných touhou lidu po náboženské i sociální svobodě.

Uhrovský oltář je pozoruhodný i tím, že zůstal nepolychromován. Umožňuje nám sledovat způsob, jakým se autor zmocňoval materiálu, aby mu vtiskl zamýšlenou podobu, která strhne a zmocní se svého diváka.

Restaurování uhrovského oltáře

Už od sedmdesátých let se památkáři snažili o zachování celého výjimečného oltářního celku a tlačili na vlastníka, aby plnil své ze zákona dané povinnosti a průběžně pečoval o svěřenou památku. Zástupci statku se ohrazovali nedostatkem finančních prostředků a nepotřebností této památky. Raději se tohoto "nežádoucího břímě" v roce 1980 zbavili a památku převedli Okresnímu národnímu výboru Havlíčkův Brod, ten následně oltář převedl do majetku Okresního muzea.

Původní snaha o zařazení oltáře mezi právě restaurovaný mobiliář klášterního kostela sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě se nezdařila, proto jeho nový vlastník - Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě - požadoval potřebné finanční prostředky na svém zřizovateli - okresním národním výboru a prostřednictvím památkářů i na Krajském národním výboru v Hradci Králové. Určitý příslib přišel v roce 1987, restaurátorská komise v Praze však tuto akci přesunula až na následující rok.

Restaurování bylo rozděleno do dvou etap. V první etapě /červen 1988 - červen 1989/ byly restaurovány figurální plastiky.^{19/} V druhé etapě /srpen 1989 - srpen 1990/ proběhlo restaurování oltářní architektury.^{20/}

Figurální výzdoba i architektura byly nejprve očištěny od prachu, holušího trusu a dalších nánosů nečistot, omyty a preventivně petrifikovány. Je s podivem, že přes špatné podmínky, kterým byl oltář v průběhu více jak dvou desítek let vystaven, byl stav dřeva velmi dobrý. Nebyl napaden žádným dřevokazným hmyzem ani houbou. Dřívější tmely, které měly světlejší barvu, byly odstraněny a nahrazeny novými, barevně sjednocenými s původním stářím ztmavlým dřevem. Chybějící fragmenty byly dořezány z lipového dřeva a mořidlem barevně sjednoceny. Některé části byly dolepeny a jednotlivě

díly architektury i figury byly zpevněny kovovými šrouby. Závěrečná povrchová úprava byla provedena včelím voskem a přeleštěním povrchu.^{21/}

Práce byly provedeny citlivě a s ohledem na maximální zachování původnosti restaurovaného díla, jeho stabilizaci a estetické zhodnocení. Podanému výsledku však neodpovídají restaurátorské zprávy. Zprávy neobsahují veškeré potřebné náležitosti co se týče technického a technologického postupu restaurátorských prací, výčtu použitých materiálů i fotodokumentace.

U obou restaurátorských zpráv úplně chybí vstupní dokumentace. Také výčet poškození je velmi všeobecný, shrnutý do sdělení, že: "...na plastikách byly podélné praskliny a u některých přilepených vyčnívajících částí došlo k uvolnění ve spáře. Dále chyběly prsty u rukou, nohou, části draperie a části křídílek putti".^{22/} U oltářní architektury je rozsah poškození ještě lapidárněji formulován: "Vlivem stárí a manipulace došlo k narušení architektury a řezb."^{23/}

S ohledem na tyto zjištěné skutečnosti jsem se snažila na základě přiložené neúplné fotodokumentace z průběhu restaurátorských prací a poznámek v restaurátorských zprávách sepsat rozsah poškození, který je součástí mé závěrečné práce.^{24/}

Za další velmi závažný nedostatek považuji, že v obou restaurátorských zprávách nejsou vůbec uvedeny použité materiály ani pro čištění, petrifikaci, tmelení, lepení, či moření.

Záměr využití uhrovského oltáře a současný stav.

Zrestaurovaný uhrovský oltář zamýšlelo muzeum sestavit a veřejnosti zpřístupnit v interiéru augustiniánského klášterního kostela v Havlíčkově Brodě, protože díky prodeji uhrovského zámku do osobního vlastnictví nemohl být vrácen na místo původního určení.

Do klášterního kostela bylo také po skončení výstavy v Malinově domě počátkem září 1989 instalováno sousoší Kalvárie s putti. O rok později - v září 1990 - byla přivezená zrestaurovaná architektura oltáře prozatímne uložena v muzeu dočasně přidělené budově v ulici Boženy Němcové v Havlíčkově Brodě. S restaurátory - panem Smrkovským a paní Nadějovou - bylo domluveno, že s jejich pomocí bude po skončení koncertní sezóny v klášterním kostele uhrovský oltář sestaven a stane se trvalou součástí této významné regionální barokní památky. K realizaci již ale nedošlo.

Dopisem ze 7.10.1990 uplatnil na referátu kultury Okresního úřadu v Havlíčkově Brodě původní majitel nárok na vrácení movitého majetku, který propadl státu na základě rozsudku státního soudu v Praze z 27.9.1951, zrušeného usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 3.7.1990.^{25/}

Zástupci Okresního vlastivědného muzea v Havlíčkově Brodě jednali se staronovým majitelem o možnosti dočasného deponování oltáře v klášterním kostele v Havlíčkově Brodě za podmínky, že v legendě k této památce bude uvedeno, že se jedná o zápujčku ze soukromého majetku, a okresní vlastivědné muzeum ponese veškeré náklady spojené se základní údržbou i případnými opravami. K tomuto návrhu vedl jednak eminentní zájem o tuto památku a jednak skutečnost, že majiteli nebyl vrácen objekt zámku s kaplí a rodina neměla prostory pro odpovídající uložení zrestaurovaného díla. Na nabídku majitel nereflektoval a 2. dubna 1991 vyzval jeho právní zástupce Okresní vlastivědné muzeum v Havlíčkově Brodě o vydání památky. Všechny další snahy o dohodu skončily neúspěchem. Po vyřízení veškeré potřebné dokumentace vydal Okresní úřad v Havlíčkově Brodě 3.6.1992 souhlas s vyřazením oltáře ze sbírek muzea a 12.6.1992 si majitel oltář odvezl, přičemž byl upozorněn na povinnosti vlastníka movité kulturní památky vyplývající ze zákona č. 20/1987 o státní památkové péči.^{26/}

Naděje, že se oltář třeba vrátí do zámecké kaple v Uhrově také padla. Jednak otázka vlastnictví zámku, postoupená k rozhodnutí Okresního soudu v Havlíčkově Brodě, nebyla dosud vyřešena a jednak majitel vzápětí po převzetí oltáře požádal příslušný okresní úřad o povolení prodeje oltáře. Okresní úřad v Pardubicích v souladu s památkovým zákonem uplatnil právo státu na přednostní koupi prostřednictvím příslušných státních organizací.^{27/} Toto sdělení vzápětí vyvolalo úsilí všech zainteresovaných pracovníků získat potřebné finanční prostředky k odkoupení oltáře. Oltář byl nabídnut i Národní galerii v Praze, ta však o něj neprojevila zájem s odvoláním na fakt, že se jedná o zapsanou památku.^{28/}

Do celé akce byl zapojen i federální poslanec ing. Pavel Jajtner a jeho prostřednictvím i tehdejší ministr kultury PhDr. Jindřich Kabát. Určitá naděje svítila ve spolupráci s Českou pojišťovnou, která měla vyplatit odškodnění za požárem zničené památky v kostele sv. Jakuba Většího v Železném Brodě. Po dohodě s Ministerstvem kultury České republiky bylo stanoveno, že po vyplacení pojistné částky asi ve výši 6 milionů Kč zajistí MK ČR formou splátek zakoupení oltáře za požadovaných 12 - 13 milionů korun a ten bude trvale umístěn v zmíněném kostele v Železném Brodě. Bohužel i tento záměr zkrachoval, když po prošetření celé pojistné události bylo vyplaceno odškodné pouze ve výši asi 20 000,- Kč. Také jednání na MK ČR pak po 20. říjnu 1992 uvízla na mrtvém bodě. Protože se potřebné finanční prostředky nepodařilo získat, musel referát regionálního rozvoje a kultury Okresního úřadu v Pardubicích 22. března 1993 vydat povolení k prodeji se sdělením, že zájem státu o tuto památku trvá, bohužel nedostatek financí zabránil jeho realizaci, a s upozorněním na oznamovací povinnost vlastníka.

Údaje, uváděné v předcházejících dvou odstavcích, vycházejí pouze z ústních informací pracovníků příslušných organizací, žádný písemný doklad se mi nepodařilo získat.

15. 11. 1993 byl oltář vystaven v Paláci u Hybernů s tím, že se jedná o exponát nabídnutý k prodeji na aukci starožitností a uměleckých předmětů 18.11.1993^{29/} bez upozornění, že jde o památku zapsanou na státním seznamu movitých památek a tudíž podléhající zvláštnímu ochrannému režimu. Aukční prodej se nerealizoval snad i díky zájmu hromadných sdělovacích prostředků o tuto kauzu. S majitelem oltáře začali jednat zástupci Kanceláře prezidenta republiky, ale prodej oltáře se zatím neuskutečnil.

Závěr

Poznání uhrovského oltáře mě přivedlo k prostudování jeho historie a nakonec i k sepsání této práce. Při studiu dostupných materiálů a shromažďování potřebných údajů jsem ještě netušila, jaké neradostné psaní mě čeká v jejím závěru. Netušila jsem ani, že dlouholetá snaha o záchranu oltáře a jeho zpřístupnění milovníkům umění bude takto korunována. Namísto potěchy ducha se stane předmětem "kšeftu".

Na jednáních s restituentem o vydání památky, kterých jsem byla přítomna, dotyčný vzpomínal, s jakou pietou a úctou opatrovala jeho matka oltář i doprovodné v textu zmiňované listiny a plánoval, že po navrácení majetku umístí oltář zpět do zámecké kaple a zpřístupní ho pracovníkům památkové péče i případným badatelům tak, jak býval v době první republiky. 12. června 1992 převzal zrestaurovaný oltář, a aniž by vyčkal rozhodnutí Okresního soudu v Havlíčkově Brodě o vlastníkovi zámku, obrátil se vzápětí na Okresní úřad v Pardubicích s žádostí o povolení jeho prodeje.

Ať již oltář zůstane soukromým majetkem nebo bude realizován jeho rozprodej, zůstane po něm pro zájemce o historii a naše kulturní dědictví i návštěvníky památek východních Čech bílé místo.

Doufám, že alespoň tato práce poskytne případným zájemcům základní informace o historii oltáře potažmo i zámku a přiblíží jim podobu nejceněnějších fragmentů této významné barokní památky.

Seznam poznámek a odkazů

- 1/ Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl VI., Východní Čechy, Svoboda, Praha, 1989, s. 510
Ottův slovník naučný, díl 26, J. Otto Praha 1907, s. 112, uvádí, že Uhrov patřil Dobřenským do roku 1887
- 2/ Umělecké památky Čech, díl 4. T - Ž, Academia, Praha 1982, s. 135
- 3/ Kořán, I.: Umění baroka v Havlíčkově Brodě, s. 16 - 17. In: Havlíčkovobrodsko, Vlastivědný sborník 6, Okresní vlastivědné muzeum, Havlíčkův Brod, 1992

- Kořán, I.: Raráš a šetek aneb braunovské sochařství východních Čech, s. 110. In: Matyáš Bernard Braun, 1684 - 1738, Sborník vědecké konference v Praze 26. a 27. listopadu 1984, Národní galerie, Praha 1988
- 4/ Blažíček, O. J.: Sochařství pozdního baroka, rokoka a klasicizmu v Čechách, s. 721. In: Dějiny českého výtvarného umění, II/2, Praha, Academia, 1989, 920 s
- 5/ Janusová, J., Káňa, O.: Její veličenstvo Marie Terezie, Praha, Mladá fronta, edice Archiv, 1987, 176 s.
- 6/ Kořán, I.: Umění baroka v Havlíčkově Brodě, s. 16 - 17, s. 20. In: Havlíčkovobrodsko, Vlastivědný sborník 6, Okresní vlastivědné muzeum, Havlíčkův Brod, 1992
- 7/ Kopie zápisu, který došel na Ministerstvo zemědělství, odbor IX. 7.1.1951, spisy Uhrovský oltář - restituce, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 8/ Návrh na přemístění uhrovského oltáře do kostela sv. Michala v Uhelné Příbrami, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum, Havlíčkův Brod
- 9/ Kopie dopisu Státního statku v Chotěboři z 5.12.1980 Okresnímu národnímu výboru v Havlíčkově Brodě, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 10/ Zápis Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Havlíčkově Brodě z 14.1.1981 o demontáži uhrovského oltáře, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 11/ Hospodářská smlouva č. 1/81 z 11.1.1981, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 12/ Zápis Okresního muzea a galerie v Havlíčkově Brodě z 16.1.1981, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 13/ Kořán, I.: Umění baroka v Havlíčkově Brodě, s. 15. In: Havlíčkovobrodsko, Vlastivědný sborník 6, Okresní vlastivědné muzeum, Havlíčkův Brod, 1992
- 14/ Kořán, I.: Raráš a šetek aneb braunovské sochařství východních Čech, s. 108. In: Matyáš Bernard Braun, 1684 - 1738, Sborník vědecké konference v Praze 26. a 27. listopadu 1984, Národní galerie, Praha, 1988
- 15/ Tamtéž, s. 110; Kořán, I.: Umění baroka v Havlíčkově Brodě, s. 16 - 17. In: Havlíčkovobrodsko, Vlastivědný sborník 6, Okresní vlastivědné muzeum, Havlíčkův Brod, 1992
- 16/ Tamtéž, s. 20
- 17/ Jméno Karel Josef z Bernes uvádí bez odkazu na zdroj Jiří Sochr ve zpracované historii Uhrova v Hradech, zámcích a tvrzích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl VI., Východní Čechy, s. 510. Oldřich Blažíček v Sochařství pozdního baroka, rokoka a klasicizmu v Čechách uvádí na s. 721 opět bez odkazu na zdroj jméno hrabě Vernes z Rosany a konečně Miloslav Smrkovský v restaurátorské zprávě uvádí jméno Karel Jáchym Breda. Pátráním v okresním archivu v Pohledu, studiem dostupné heraldické a vojenské literatury i dotazem na Vojenském historickém ústavu v Praze se mi nepodařilo získat jakýkoliv údaj k této osobě. Příklad jsem se proto k údaji Jiřího Sochra, dlouholetého archiváře v Pohledu, který měl přístup i k dosud nezpracovaným archiváliím.
- 18/ Rod Desfoursů přišel do Čech za vlády Rudolfa II. a jeho představitel Ludvík Desfours se stal vyslancem a radou císaře. Po jeho smrti se rod rozdělil na dvě větve - lotrinskou a českou. Zakladatelem české větve byl císařský generál Mikuláš Desfours I. Jeho syn Albrecht Maxmilián i vnuk Ferdinand Václav získali také generálskou hodnost.

- 19/ Hospodářská smlouva č. 243/2/0680/88 Su z 2.6.1988, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 20/ Hospodářská smlouva č. 243/2/0909/89 Su z 8.8.1989, spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 21/ Závěrečná restaurátorská zpráva, oltář Kalvárie u kaple sv. Kříže, Uhrov, první část, z 10.6.1989, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 22/ Závěrečná restaurátorská zpráva - II. etapa, restaurování architektury a řezb oltáře Kalvárie ze zámecké kaple sv. Kříže z Uhrova, z 6.7.1990, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 23/ Tamtéž
- 24/ Nováková, H.: Oltář se sousoším Kalvárie ze zámecké kaple Povýšení Kříže v Uhrově, závěrečná práce postgraduálního studia dějin umění a uměleckého díla minulosti na katedře dějin umění a estetiky FF UK Praha, 1993, s. 26 - 29
- 25/ Dopis restituente referátu kultury Okresního úřadu v Havlíčkově Brodě z 7.10.1990, spisy Uhrovský oltář - restituce, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 26/ Zápis o vydání uhrovského oltáře restituentovi, spisy Uhrovský oltář - restituce, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 27/ Informace z Okresního úřadu v Pardubicích, spisy Uhrov - předkupní právo státu, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 28/ Kopie dopisu z Národní galerie v Praze Okresnímu úřadu v Pardubicích z 8.9.1992, spisy Uhrov - předkupní právo státu, Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- 29/ Aukční katalog Antikva Nova Praga, 15. aukce starožitností a uměleckých předmětů Praha 18. listopadu 1993

Seznam použitých pramenů a literatury

- Aukční katalog Antikva Nova Praga, 15. aukce starožitností a uměleckých předmětů, Praha 18. listopadu 1993
- BAČKOVSKÝ, Rudolf - Bývalá česká šlechta předbělohorská a pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích. Praha, Jindřich Bačkovský 1948, 376 s.
- BLAŽÍČEK, Oldřich J. - Sochařství baroku v Čechách, Plastika 17. a 18. věku. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1958, 686 s.
- BLAŽÍČEK, Oldřich J. - Umění baroku v Čechách. Praha, Obelisk 1971, 196 s.
- BLAŽÍČEK, Oldřich J. - Sochařství pozdního baroka, rokoka a klasicizmu v Čechách. In: Dějiny českého výtvarného umění, díl II/2. Praha, Academia 1989, 910 s.
- Evidenční list nemovité kulturní památky poč.č. 242, zámek čp. 1 Uhrov, Státní památkový ústav Praha
- FIEDLER, Václav - Děkaný chrám v Německém Brodě. In: Zprávy městského muzea v Německém Brodě, Německý Brod, Kuratorium muzejní 1918, s.
- FLORIÁN, Čeněk - Morový sloup proměnění Krista v Chrudimi. In: Časopis společnosti přátel starožitností v Praze. Praha, Společnost přátel starožitností 1938, roč. XLVI, s. 95 - 107

- FLORIÁN, Čeněk, POCHOBRADSKÝ, Ferdinand - Kostel sv. Michala archanděla v Chrudimi. In: Časopis společnosti přátel starožitností, Praha, Společnost přátel starožitností 1940, roč. XLVIII, s. 77 - 93, 121 - 131, 161 - 186.
- HALADA, Josef - Lexikon české šlechty - erby, fakta, osobnosti, sídla, zajímavosti. Praha, Akropolis 1992, 200 s.
- Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl II. Severní Morava. Praha, Svoboda 1983, 360 s.
- Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl VI. Východní Čechy. Praha, Svoboda 1989, 728 s.
- JANUSOVÁ, Jana, KÁŇA, Otakar - Její veličenstvo Marie Terezie. Praha, Mladá fronta, edice Archiv, svazek 52, 1987, 176 s.
- KOŘÁN, Ivo - Thény v Pohledě. In: Umění č. 1, roč. XIV, 1966, s. 96 - 99
- KOŘÁN, Ivo - Umění baroka v Havlíčkově Brodě (Čas zápasů a bojů). In: Havlíčkovobrodsko, Vlastivědný sborník 6. Havlíkův Brod, Okresní vlastivědné muzeum 1992, s. 1 - 34
- KOŘÁN, Ivo - Raráš a šetek aneb braunovské sochařství východních Čech. In: Matyáš Bernard Braun 1684 - 1738, Sborník vědecké konference v Praze 26. a 27. listopadu 1984. Praha, Národní galerie 1988, s. 104 - 120, obr. 70 - 89
- MÁDL, Karel B. - Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kolínském. Praha, Archeologická komise při české akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1897, 118 s.
- NEUDOERFL, J.V. - Politický okres Chotěbořský, Povšechný popis soudních okresů Chotěbořského a Přibyslavského. Čáslav, František Starch 1892, 112 s.
- NEUMANN, Jaromír - Český barok. Praha, Odeon 1969, 240 s.
- Ottův slovník naučný, díl 26 U - Vusin. Praha, J. Otto 1907, s. 112 (heslo Úhrov)
- POCHE, Emanuel - Umělecké památky Čech, díl 4 T - Ž. Praha, Academia 1982, 640 s.
- SEDLÁČEK, August - Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 12. Praha, F. Šimáček 1900
- Spisy Uhrov, Okresní vlastivědné muzeum HB
- Spisy Uhrovský oltář - restituční, Okresní vlastivědné muzeum HB
- Spisy Uhrovský oltář - předkupní právo státu, Okresní vlastivědné muzeum HB
- Spisy Uhrov, referát kultury Okresního úřadu HB
- Spisy R I 1351/88, 4 C 637/91, Okresní soud HB
- STROHL, H.G. - Heraldischer Atlas. Stuttgart, Julius Hoffmann 1899
- TOMAN, Prokop - Nový slovník československých výtvarných umělců. Praha, Rudolf Ryšavý 1950, 786 s.
- Vojenské dějiny Československa, díl II., 1526-1918. Praha, Naše vojsko 1986, 592 s.
- WILHELM, Friedrich - Heraldisches Handbuch. Frankfurt a. M., Heinrich Keller 1893
- WIRTH, Zdeněk - Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Chotěbořském. Praha, Archeologická komise při české akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1906, 112 s.
- ZENGER, Zdeněk M. - Česká heraldika. Praha, Vyšehrad 1978, 160 s.

(Zkrácená a upravená verze závěrečné práce "Oltář se sousoším Kalvárie ze zámecké kaple Povýšení Kříže v Uhrově" postgraduálního studia dějin umění a uměleckého díla minulosti na katedře dějin umění a estetiky FFUK Praha, 1993)

VILÉMOV A VÁLKA O DĚDICTVÍ RAKOUSKÉ

Václav Tuček

20. října 1740 vymřela Karlem VI. habsburská dynastie v mužské linii. Podle pragmatické sankce se vlády ujala Marie Terezie, Karlova dcera provdaná za Františka Štěpána, vévodu lotrinského. Habsburské monarchii hrozilo tenkrát úplné rozbití státu, protože se české země staly předmětem uchvatitelských plánů pruského krále Fridricha II., který bez vypovězení války vpadl v prosinci 1740 do Slezska a porazil habsburskou armádu u Molvic v dnešním Polsku. V průběhu roku 1741 si protihabsburská koalice začala rozdělovat země Koruny české. Většiny Čech včetně Prahy se koncem roku 1741 zmocnila francouzsko-bavorská armáda a Karel Albrecht Bavorský (1697 - 1745) se nechal uznat českou zemskou aristokracií za českého krále a počátkem roku 1742 byl zvolen i císařem. Marii Terezii zůstaly věrné Uhry, ale po neúspěchu rakouské armády u Chotusic blízko Čáslavi musela uzavřít 11. června 1742 dílčí mírovou smlouvu ve Vratislavi, v níž musela podstoupit Slezsko a Kladsko Prusku. Bavorské a francouzské oddíly byly pak vypuzeny z Čech a Marie Terezie se dala v květnu 1743 slavnostně korunovat v Praze. I v letech 1744 - 1745 musela čelit útoku pruské armády a po řadě porážek habsburského vojska došlo k podepsání mírové dohody v Drážďanech. Vpodstatě se tady jen potvrdilo to, co bylo stanoveno ve Vratislavi. Následník bavorského kurfiřta se téhož roku ve Füssenu zřekl nároku na český trůn a na habsburské dědictví a dal svůj hlas při císařské volbě Františkovi I., manželu Marie Terezie, která zůstala českou a uherskou královnou. Dějinná kapitola války o dědictví habsburské byla uzavřena v roce 1748 mírem v Cáchách.^{1/}

I vilémovská pamětní kniha zaznamenává tyto válečné události a zejména jejich důsledky pro Vilémov a okolí. Přes Habry, Golčův Jeníkov i Vilémov pochodovala koncem roku 1741 saská a francouzská vojska táhnoucí na Moravu, takže zdejší obyvatelé o Vánocích ze strachu nešli ani do kostela a seděli doma o suchém chlebu. Procházející cizí armády braly lidem seno i oves pro koně a z panských sýpek zase zásoby obilí. Pak vojáci svázeli všechno na vozech do svých zásobovacích skladů. Vzáli místním lidem také mnoho dobytka, koní, volů a ovcí. Sasové tábořili u Německého Brodu a Jihlavy, Francouzi mezi Golčovým Jeníkovem, Světlou a Ledčí. Později

odtáhli Francouzi k Praze, Sasové na Moravu a k Vilémovu se už nevrátili. Množství cizích vojáků tu v průběhu tažení umřelo a bylo pohřbeno; vyhladovělí Francouzi ke konci roku 1742 Čechy navždy opustili.^{2/}

Velitel formující se habsburské armády Karel Lotrinský osvobodil už na jaře roku 1742 Moravu od zbytků pruských vojsk a směřoval za Prusy do Čech. 13. května 1742 tábořila válečná síla Marie Terezie u Chotěboře, pak táhla směrem na Čáslav, kde vyčkávali Prusové. 15. května se habsburské vojsko rozložilo kolem Vilémova přičemž *"na obilí nic se nešanovalo, tak mnozí nemnoho co sklídili"*.^{2/} Následující den vytáhla armáda budoucí české a uherské královny k Ronovu nad Doubravou a 17. května se u vsi Chotusice na Čáslavsku střetla s vojskem pruského krále, který jí chtěl zamezit další postup do Čech. Fridrich II. tu měl 28 000 mužů a 80 děl. Karel Lotrinský 30 000 vojáků a 40 děl. Síly byly tedy poměrně vyrovnané. Prusové však měli palebnou převahu nejen v těžkých zbraních, ale i ve způsobu nabíjení tehdy užívaných křesadlových pušek. Zatímco dřevěné nabíjíky habsburské armády se často lámaly, železné nabíjecí zařízení pruských vojsk se osvědčilo. Neúspěch palných zbraní armády Marie Terezie vyvážila kvalitní husarská jízda vyzbrojená šavlemi, která vpadla do zad Prusů a ovlivnila tak výsledek bitvy. Habsburské vojsko zde ztratilo 6 100 mužů a 16 děl, pruské 5 200 mužů. Podle těchto čísel lze hovořit o vítězství pruského krále. Habsburská armáda si neproktestila cestu do Čech, avšak ani Fridrich zde nezaznamenal rozhodující vítězství a měl dost velké ztráty. Vše proto směřovalo k mírovému jednání ve Vratislavi.^{3/} Vilémovský kronikář velmi nadsazeně uvádí ztrátu Prusů 18 000 lidí a mnohem strážlivěji *"naší pak strany"* 8 000 lidí.^{2/} Jeho možná záměrně nepřesná statistika padlých v bitvě je však jedním z dokladů o tom, na čí stranu se klonilo české obyvatelstvo.

Vojsko Marie Terezie stihlo ještě vypálit Chotusice, které byly zásobovací základnou pruské armády a stáhlo se opět do svého tábora k Vilémovu. Zničilo přitom zdejší pole tak, že *"obilí dokonce pošlapané, též od volův a koňův přišlo k spasení, takže na mnohých polích, je-li voseto obilí nebylo znáti"*. 19. května se královna armáda vydala směrem na Habry, kde několik dní stála. Pak táhla k Písku proti Francouzům. Prusové odešli po kratším pobytu u Tupadel v sousedství Čáslavi zpět do Slezska.^{2/}

Stejně jako celým Čechám i Vilémovu přineslo toto válečné střetnutí především škody a ztráty; vedle zničené úrody přišli díky vojenským pobytům vilémovští o 108 kusů hovězího dobytka a mnoho dalšího domácího zvířectva. Bilanci válčení a současně názor obyčejného vilémovského sedláka na podobné vojny mezi mocnými výstižně shrnuje a hodnotí dobový kronikářův zápis: *"Co škod hrozných nadělali, okolo městečka, též v zahradách všechny ploty odnesli a spálili, nejen ploty, všeliké potřeby dřevěné popálili tak, že těch*

škod domácích, též v poli učiněných vypsatí nebylo možný, neb nad takovou škodou k ulitování každý se musel pohnouti neb v předešlém roku skrze též hrozně krupobití nemnoho lidé co z polí sklídili tak, že ani na zimu co sejti neměli a tak rok po roku škodu snášeti museli a to jest užitek a žádost vojny od hloupých a nemoudrých lidí, neb mnozí ji míti chtěli".^{2/}

Prameny a literatura

- 1) Dějiny zemí Koruny české, II. díl. Praha (Paseka) 1992, s. 18 - 20
- 2) Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, pracoviště Chotěboř, fond Obecní úřad Vilémov, sign. Obú Vilémov 1, Kniha pamětní..., fol. 50 - 52
- 3) Vojenské dějiny Československa, II. díl. Praha (Naše vojsko) 1985, s. 197 - 198, 222, 225

HISTORIE LEDEČSKÝCH ŽIDŮ

František Pleva

Stáří židovského osídlení v Čechách se odhaduje na více než 1000 let. Území Čech bylo tehdy většinou lesnaté, pouze malé části byly osídlené a spojené zemskými stezkami. Po nich putovali kupci a s nimi i židovští obchodníci. Začali se usazovat tam, kde byly pro obchod nejlepší podmínky, tedy hlavně v místech pozdějších měst. Pravděpodobně ne jinak tomu bylo i v Ledči, nacházející se poblíž jak Haberské cesty, která vedla přes Čáslav, Habry, Brod až do podunajské krajiny, tak i stezky Jihlavské.

Nejstarší zmínka o židovském osídlení v Ledči pochází až z roku 1522. Připomíná se zde Jakub, syn Izajášův. Tentýž Jakub se pak zmiňuje ještě roku 1541 a v roce 1525 se připomíná Mojžíš z Ledče. Z roku 1546 je zmínka o Izákovi z Ledče a Jakub je ještě jednou připomenut rok 1555. Bohužel však nejsou údaje o tom, kolik v Ledči v těchto letech žilo židovských rodin. Náboženská obec v té době ještě ve městě nebyla. Teprve soupis osob z roku 1570 uvádí tři židovské osoby nebo rodiny. Berní rula registruje v roce 1620 na ledečském panství pouze dva židovské domy a tři židovské rodiny. Zřejmě to byli pouze židé, žijící mimo město. Pamětní kniha města uvádí, že židé museli platit v roce 1644 ledečskému špitálu ze synagogy 35 krejcarů. Potom až věrohodný soupis obyvatelstva z roku 1724 uvádí ve městě 11 židovských rodin (65 osob). Podle tohoto soupisu trvá židovské osídlení ve městě od roku 1602. Tomuto datu přibližně odpovídá zakoupení pozemku k založení židovského hřbitova v r. 1601 a postavení dřevěné synagogy v r. 1606, rovněž i zřízení školy r. 1604. Podle úředního soupisu židů z roku 1793 žilo tehdy v Ledči 14 židovských rodin.

Dnešní synagoga byla postavena v roce 1739 na pozemku koupeném v tomto roce od vrchnosti. Výstavbě předcházelo vyhoření původní dřevěné

synagogy. Nová stavba ve stylu venkovského baroka byla později, po požáru v 19. stol., upravena v klasicistním slohu. Synagoga se s malými úpravami dochovala až do dnešní doby. Zajímavý je její vnitřek, zejména svými klenbami, štukovou výzdobou a ženskou galerií. Podle staré židovské tradice byla synagoga postavena poblíž vodního toku u Hutního potoka (potok byl v r. 1941 celý překlenut).

Židovský hřbitov byl založen v roce 1601 na západní straně města, poblíž šachet na těžbu stříbra. Celý jeho pozemek měří 1734 m² a rozkládá se na svahu k jinému ledečskému potoku, Hrnčířskému. Na situačním plánu z roku 1838 je již zakreslena i malá márnice, která byla vybavena malými i velkými márami. Židovský kalendář z r. 1892 - 1893 uvádí, že nejstarší dochovaný náhrobní kámen je z r. 1679. Tedy v r. 1892 byl starý již 223 let. Při průzkumu v r. 1965 již tento náhrobek nebyl nalezen. Asi se po více než 70 letech stal nečitelným, nebo jej překryla vrstva humusu, či ho někdo odcizil. Nejstarší čitelný náhrobek, zjištěný při tomto průzkumu, pocházel z r. 1706. Na hřbitově byli pochováni nejen židé z města, ale i okolních vesnic. Od 2. světové války židovský hřbitov v Ledči svou funkci skončil.

V roce 1837 se ve zdejší židovské komunitě připomíná obchodník a výrobce mýdla Abraham Hermann s ženou Theresií (rozenou Hermannovou - jde o náhodnou shodu příjmení) z Nové Cerekve. Těm se 7. prosince zmíněného roku narodila dcera Marie. Děvčátko slabé, s vrozenou srdeční vadou, ale jemné a citlivé. Byla vychovávána ve velké rodině spolu s jedenácti sourozenci. Ve svých dvaceti letech byla přinucena, přestože měla ráda jiného, k sňatku s majitelem vinopalny v Kališti u Humpolce Bernardem Mahlerem. Ten byl velmi podnikavý, měl promyšlen i sňatek s Marií, aby jejím věnem rozšířil svůj majetek. Svatbu měli roku 1857 v Ledči v rodinném kruhu a sňatek byl úředně potvrzen v Humpolci. V Kališti se jim 7. července 1860 narodil druhorozený syn Gustav, jenž vyrostl ve velkého člověka, umělce, hudebníka, skladatele a dirigenta Gustava Mahlera. Do Ledče, ke své babičce a dědovi, později i za svou tetou Barborou Freischbergerovou, G. Mahler zajížděl často. V německých novinách Tagelblatt z 15. 2. 1931 vzpomíná Josef Stránský (žid, který část dětství prožil v Ledči) na své setkání jako osmiletého chlapce u paní Freischbergerové s G. Mahlerem a jeho přítelem Rudolfe Křížanovským. Tehdy ještě netušil, že bude mít tu čest stát se v New Yorku Mahlerovým následníkem za dirigentským pultem.

Do ledečské židovské školy chodilo v roce 1844 celkem 17 dětí a v roce 1872 se uvádí 32 žáků. Škola byla v dnešní Havlíčkově ulici čp. 154. Ve škole se v této době učilo pouze německy. 21. září 1898 městská rada požádala židovskou obec, aby svou německou školu zrušila. Navrhla posílat židovské chlapce a dívky do české školy, což by prý přispělo k lepšímu soužití židov-

ských občanů s českými. Město mělo také zájem naplnit nově postavenou školu v Komenského ulici, kde se začalo učit v roce 1899.

V roce 1890 žilo v Ledči 160 osob židovského vyznání, tj. 7,2 % všech obyvatel (pro srovnání: ve městě nežil ani jeden evangelík a 11 obyvatel se přihlásilo k německé národnosti). Byli to převážně obchodníci, řemeslníci, později i továrníci, lékař a právník. Židům patřily dvě továrny. V r. 1900 založil ve městě vlašimský Sellinger se svým společníkem Josefem Goldsteinem první továrnu - na obuv. Goldstein později převzal továrnu sám a nazval ji AUSTRIA. Zaměstnával v ní 250 lidí, z toho 50 pracovníků v domácnosti. Luxusní obuv z továrny AUSTRIA se vyvážela do celého světa. Po první světové válce továrnu přejmenovali na TOGMA - po prezidentu T. G. Masarykovi. Za světové hospodářské krize byla TOGMA nucena v roce 1934 vyhlásit bankrot. Její majitel skončil později v koncentračním táboře. Druhá židovská továrna patřila Rudolfu Moravcovi (1877 - 1942). Založena byla jako I. ledečská mechanická továrna na kartáčnické zboží a šťetky. Po celá léta v ní pracovalo kolem 30 lidí. V roce 1940 ji majitel ze strachu před arizací prodal. I tento továrník skončil s celou svojí rodinou v koncentračním táboře. Oba podniky přinesly do města průmyslovou výrobu a zaměstnání pro mnoho občanů Ledče a okolí, což bylo pro tento chudý kraj velkým přínosem.

Za zmínku stojí i židovský lékař MUDr. Josef Lustig (1896 - 1942), jenž byl v roce 1924 jmenován městským lékařem. Byl nazýván lékařem chudých, protože pro ně často ordinoval zdarma, jen z lásky k lidem. Když v r. 1934 objevil ve městě případ tyfu, začal všemožně bojovat za zřízení městského vodovodu. Podařilo se mu to a vodovod začal fungovat v r. 1936. Za nacistické okupace musel doktor Lustig, jako židovský občan, se svou ženou a dvěma dcerami nastoupit transport do koncentračního tábora.

Při sčítání lidu v r. 1921 se k židovskému vyznání přihlásilo ve městě 65 osob a v celém obvodu ledečské židovské obce 101 lidí. Mezi r. 1921 - 1930 byla ledečská židovská obec pro klesající počet věřících zrušena a připojena k náboženské obci ve Světlé nad Sázavou. Při dalším sčítání v r. 1930 se k židovské víře přihlásilo v Ledči pouze 35 osob.

Ve třicátých letech se v ledečské synagoze konaly bohoslužby pouze o velkých svátcích - na Nový rok (ROŠ HA-ŠANA) a na Den smíření neboli tak zvaný Dlouhý den (JOM KIPUR). Jinak se bohoslužby konaly v pátek v bytě pana Josefa Reicha, který bydlel v židovské části města v Koželské ulici. Zde také vznikl 26. 8. 1923 velký požár židovských domů pana Reicha a paní Freischpergové. Jen zázrakem byla zachráněna synagoga.

Sled událostí v krátkodobém česko-slovenském státě, okleštěném mnichovskou dohodou, byl předešlou ke katastrofě, jaká postihla evropské židy. Po německé okupaci 15. března 1939 se i pro židovskou komunitu v Ledči rozpoutalo peklo. V září přišel zákaz návštěv hostinců a restaurací. Židům

byla vyhrazena pouze jedna místnost v prvním patře hotelu Šmejkal, což platilo pro celé město a okolí. Od září roku 1941 museli nosit označení Davidovou hvězdou na prsou. Ostatní obyvatelé se nesměli setkávat se svými židovskými spoluobčany, avšak úplně to nerespektovali a své přátele navštěvovali ponejvíce večer. Snažili se jim prokazovat i drobné služby. Při zastížení v židovských bytech by riskovali výslechy na gestapu. A že se našlo i mezi Čechy dost přísluhovačů, není třeba ani psát. Svou práci nemohli vykonávat ani lékaři a právníci. Nikdo nesměl bez povolení židy zaměstnat. Podle dalšího nařízení z února 1941 směli židovští občané nakupovat v obchodech pouze od 15 do 17 hodin.

Nástupem SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha do funkce výkonného říšského protektora v Čechách a na Moravě začala na podzim 1941 ostřejší a zastrašující kampaň. 10. října vyšel zákaz konání židovských bohoslužeb a úřední uzavření synagog a modliteben. Po tomto datu začalo postupné shromažďování kultovních předmětů do pražského židovského muzea. Mělo zde být zřízeno muzeum vyhynulé židovské rasy. Z Ledče to bylo 5 kusů tór (tóra - pergamenový svitek s textem Pěti knih Mojžíšových - je hmatatelné pouto, spojující židy od jejich nejranějších počátků), několik cenných pláštů na tóru, staré synagogální opony, stříbrné ozdoby a korunky na tóry, svícen. Celkem šlo o 40 předmětů, z nichž nejstarší byl z roku 1756.

Po kultovních předmětech přišli na řadu lidé. 9. června 1942 se museli všichni občané židovského vyznání shromáždit na ledečském nádraží. Odtud odjel v 16 hodin motorový vlak s transportem do Světlé a odtud dále do Kolína, kde se museli všichni soustředit. Kromě osob, žijících ve smíšených manželstvích - ty byly odvezeny později. Jednalo se celkem o 45 osob. Nejstaršímu z nich, panu Vojtěchu Freudovi, bylo 85 let a nejmladší Haně Lustigové bylo teprve 11 roků. Bylo to těsně po atentátu na R. Heydricha a Němci v té době běsnili.

Z Kolína vyjely mezi 5. a 13. červnem 1942 celkem 3 transporty do Terezína, označené AAb, AAc, AAd. Bylo v nich kolem 2 200 židovských občanů. Všichni byli soustředěni v kolínském židovském domě, kde zůstali až do svého odjezdu. Transport AAd, ve kterém byli také ledečtí židé, odjel 13. června. Z terezínského ghetta, kde bylo zřízeno ghetto, odjížděly transporty na východ. V jednom z nich, označeném AAX, odjeli 14. července 1942 i židé z Ledče. Konečnou stanicí byl běloruský Minsk, kde nacisté likvidovali tisíce lidí. Dodnes jsou v Bělorusku památníky, jako např. Trostinec, kde židé vzpomínají na své zavražděné předky. Tam skončila velká část ledečské židovské komunity. Domů se z nich již nikdo nevrátil. Zanikl tak zbytek jejich ledečské náboženské obce. Vzpomínka však stále žije v 5 torách, které spolu s dalšími 1564 kusy se dostaly po válce do Londýna. Tory se zde opravují

a půjčují do celého světa jako pietní památka na hrůzy války a osud českých židů.

Tři z ledečských tor byly zapůjčeny z Londýna do USA a jsou v synagogách ve městech Encinitas u Carlsbadu v Kalifornii, Champagne ve státě Illinois a Teaneck ve státě New Jersey. Slovo zapůjčeny je symbolické, tyto tory stále patří židům z těch měst, odkud pocházejí. Zbývající 2 ledečské tory jsou poškozené a zůstaly v londýnské Westminsterské synagoze.

V Ledči nad Sázavou osud židovské obce dnes připomíná pouze zchátralá synagoga, hřbitov a několik židovských domů. Tak se uzavřela existence židovské komunity v Ledči nad Sázavou.

Použitá literatura a prameny

Doubek, E.: Z historie města Ledče n. Sáz. Ledec nad Sázavou 1957

Fiedler, J.: Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1993

Judaismus od A do Z. Praha 1992

Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 1993

Osud židů v protektorátě 1939 - 1945. Praha 1991

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, dopis ledečské městské rady židovské náboženské obci v Ledči z 21. září 1898

Městský úřad Ledec nad Sázavou, Pamětní kniha města Ledče, 1. díl (založen r. 1873)

vzpomínky p. F. Steinera v dopisech z let 1985 - 1992 z USA

KLUBOVÉ LISTY A LISTY MĚSTSKÉHO MUZEA V CHOTĚBOŘI (1985 - 1991)

V uplynulém desetiletí vydávaly Městské muzeum a částečně také Společný klub pracujících v Chotěboři dvě periodika, jejichž náplní byla mimo jiné i regionální historiografie zaměřená pochopitelně převážně na Chotěboř a okolí. Vzhledem k relativní nedostupnosti jednotlivých čísel obou rozsahem nevelkých periodik (šlo o interní tiskoviny, pohybující se svým nákladem mezi 50 až 120 výtisky), a protože kontinuita vydávání byla na počátku 90. let prakticky přerušena, je na místě zrekapitulovat z hlediska regionální vlastivědy tuto chotěbořskou publikační aktivitu, jež ve své době nebyla běžná ani jednoduchá.

Jako první začaly v roce 1985 vycházet při Vlastivědném klubu městského muzea literárně a historicky orientované Klubové listy (dále jen KL). Vyšla tato čísla KL: v roce 1985 č. 1 (dodatečně označeno jako nulté), dále pak č. 1 a č. 2; v r. 1986 č. 1 až 3, v r. 1987 č. 1 až 3, v r. 1988 pouze č. 1. Klubové listy byly nejprve listy "Vlastivědného klubu Městského muzea v Chotěboři", od č. 2/1986 se pak staly listy "Klubu přátel literatury v Chotěboři".

V roce 1986, poté co KL nabyly víceméně jednoznačnou literární profilaci, začaly v chotěbořském muzeu vycházet Listy Vlastivědného klubu (dále jen LVK). Vycházely jednou ročně (pouze s označením příslušného letopočtu) v letech 1986, 1987 a 1988. Následovalo jedno číslo za léta 1989 - 1990 pod novým názvem Listy Městského muzea v Chotěboři (dále jen LMM) a poslední řádné číslo v r. 1991. Jako "zvláštní vydání" LMM vyšly v r. 1992 Staré pověsti z Chotěbořska.

KL redigovali současně nebo střídavě básník Petr Musílek, PhDr. Otto Smrček, Ivana Kozubová. LMM (LVK) řídili Jana Zoubková (Zajícová) a Václav Tuček.

Níže uvedená bibliografie registruje z KL a LMM (LVK) pouze příspěvky, týkající se nějakým způsobem historie (výjimkou je jediný přírodopisný příspěvek od O. Nevole, 1988). Ponechává stranou četné literární výtvořky, klubové zprávy, recenze apod., ale zahrnuje i dva literárněhistorické články (od O. Smrčka, 1985) o J. J. Langrovi, nemající regionální souvislost, tj. souvislost s okr. Havlíčkův Brod.

- Adler, J.: Sklářství v okolí Chotěboře, LMM 1991, s. 18 - 29 (přetištěno z časopisu Sklář a keramik, roč. 35 /1985/, s. 82-85)
- Bartůšek, V.: Jak se Chotěboř seznamovala s dílem J. E. Purkyně, LVK 1986, s. 15 - 18
- Čapek, J. - Dvořák, T. - Pavlíček, S.: Z dějin lázní v Modletíně, LMM 1991, s. 10 - 17
- Čech, J.: Neklidná krev, LVK 1986, s. 7 - 8 (cestovatel a spisovatel FRANTIŠEK ČECH-VYŠATA /1881 - 1942/)
- Čermák, J.: Chotěbořské rybníky, LVK 1986, s. 19 - 21
- Houba, Č.: Soupis majitelů domů na chotěbořském náměstí podle soupisu z let 1574 - 1930, LMM 1989 - 1990, s. 3 - 30 (podle rukopisu vybral a upravil V. Tuček)
- Hřebíček, J.: PhDr. Stanislav Kamaryt, KL 1987/2, s. 3 - 5
- Karbusický, L.: Z nejstarších dějin Heřmaně, LMM 1989-1990, s. 44-48
- Křivský, P.: Styky Jana Emanuela Doležálky s českou obrozeneckou společností, KL 1985/1, s. 11 - 21
- Kubánek, K.: Knižní poklad z Chotěboře, LMM 1989-1990, s. 31 - 35 (chotěbořský exemplář tištěné bible "kutnohorské" z r. 1489)
- Lněničková, J.: Skleněné předměty ve sbírkách Městského muzea v Chotěboři, LMM 1989 - 1990, s. 49 - 52
- Medlík, V.: Chotěbořští hrnčíři, LVK 1986, s. 3 - 6
- Medlík, V.: První autobusová linka v Chotěboři, LVK 1986, s. 37-40

- Medlík, V.: Bylo jich sto? /Příspěvek k historii chotěbořských stodol/, LVK 1987, s. 6 - 20
- Medlík, V.: Sto třicet sedm let pošty v Chotěboři /Příspěvek k historii chotěbořského poštovního úřadu/, KL 1987/2, s. 9 - 16; KL 1987/3, s. 23 - 30
- Medlík, V.: Dobové dokumenty sdělují..., LVK 1987, s. 40 - 42 (3 různé zprávy /z Chotěboře 18. - 19. stol./ z pramenů a literatury s přípojenými komentáři)
- Medlík, V.: Chotěboř roku 1918 /Příspěvek k historii města/, LVK 1988, s. 3 - 16
- Medlík, V.: Chotěbořské clo a mýto /Příspěvek k historii telonea a mýta/, LVK 1988, s. 35 - 42
- Musílek, P.: Básník slova a obrazu, KL 1985/2, s. 23 - 25 (BOHUSLAV REYNEK)
- Němec, L.: Z historie obcí Nová Ves u Chotěboře a Víska, LVK 1986, s. 14
- Nevole, O.: Hnízdění čapa bílého v Chotěboři, LVK 1988, s. 30 - 34
- Rous, P.: Rozhovor s Janem Františkem Beckovským roku 1700, KL 1985/0, s. 11 - 17
- Rous, P.: K otázce osídlení Hradiště u Libice nad Doubravou, LVK 1986, s. 9 - 13
- Rous, P.: Neblahý osud jedné sbírky starožitností, LVK 1987, s. 25 - 27 (sbírka dr. VLASTIMILA KOŠTÍŘE v Chotěboři)
- Rychlý, V.: Příspěvek k dějinám Čachotína, LVK 1988, s. 17 - 23
- Smrček, O.: Doubrava nebo Doubravka?, KL 1985/1, s. 3 - 6 (historie názvu řeky)
- Smrček, O.: Langrovy satiry a RKZ /jinotajný smysl díla Jaroslava Langra/, KL 1985/2, s. 3 - 16
- Smrček, O.: O pravopise s obrozeneckým básníkem Josefem Jaroslavem Langrem, KL 1985/2, s. 28 - 31
- Smrček, O.: Strojírenská malovýroba v Chotěboři, LVK 1986, s. 22 - 32
- Smrček, O.: Chotěboř před 50 lety, LVK 1987, s. 31 - 36
- Tichý, J.: Letec Karel Vykoukal, KL 1986/2, s. 23 - 28
- Tichý, J.: Mrkvové hody, KL 1987/1, s. 31 - 33 (vzpomínka na vánoce v německých věznicích r. 1940 a 1941)
- Tichý, J.: Byl 1. máj... 1939, KL 1987/3, s. 17 - 18 (vzpomínka na 1. květen 1939 v Chotěboři)
- Tichý, J.: Německobrodské gestapo, KL 1987/3, s. 19 - 20
- Tichý, J.: Rodný dům dvou muzikantů, KL 1987/3, s. 21 - 22 (ANTONÍN ALBÍN SEQUENS /1865 - 1938/, BEDŘICH SEQUENS /1871 - 1923/)
- Tichý, J.: Stromovka v Chotěboři, LVK 1987, s. 3 - 5

- Tichý, J.: Z obětí mučedníků a hrdinů nový život nás volá..., LVK 1987, s. 28 - 30 (chotěbořský pomník obětem 1. sv. války)
- Tichý, J.: Autor leškovického pomníku, KL 1988/1, s. 9 - 10 (ing. arch. JAROSLAV FIDRA /1909 - 1982/)
- Tichý, J.: Studentské loutkové divadlo, LMM 1989 - 1990, s. 42 - 43 (CHOTĚBOŘ, 1. pol. 20. stol.)
- Tichý, J.: Muzejní viržinko, LMM 1991, s. 3 - 4 (památka související s KARLEM HAVLÍČKEM BOROVSÝM)
- Trojan, J. - Tureček, J.: Studentské divadlo v Chotěboři v letech 1939 až 1941, LVK 1987, s. 37 - 39
- Tuček, V.: Podíl architektury na životním prostředí v Chotěboři, LVK 1986, s. 33 - 36
- Tuček, V.: Pozůstatky lidových staveb v Chotěboři a jejích místních částech, LVK 1987, s. 21 - 24
- Tuček, V.: Tklivá píseň života a poezie Terezy Dubrovské, LVK 1988, s. 24 - 29 (básnířka, překladatelka, komponistka a klavírní virtuózka TEREZA KOSEOVÁ-DUBROVSKÁ /? - 1951/)
- Tuček, V.: Nejvýznamnější plastiky a pomníky v Chotěboři, LMM 1991, s. 5 - 9
- Tuček, V. - Ždichynec, B.: Modletín - lázně, kde se léčil František Palacký, LMM 1989 - 1990, s. 36 - 41
- Žák, J.: Heřman Alferi, KL 1986/3, s. 6 - 8

(sestavil Pavel Rous)

CHOTĚBOŘSKÉ ECHO (1991 - 1994)

Periodikum ECHO s podtitulem "městské noviny" začal Městský úřad v Chotěboři vydávat 27. 9. 1991. První ročník měl jen 4 čísla, v dalších dvou letech vyšlo 10 čísel ročně. Od č. 8 ročníku III nese časopis název Chotěbořské ECHO s podtitulem "občasník Městského úřadu". Od č. 1/I do č. 4/III periodikum redigoval Ing. Lubomír Somer s redakční radou. Čísla 5/III až č. 8/III redigovala blíže neuvedená redakční rada. Od č. 9/III řídila Chotěbořské ECHO pěti až šestičlenná redakční rada, z níž Petra Brychnáčová, Lenka Machková, Stanislav Pavlíček, Jana Tomášková a Eva Tučková se v Chotěbořském ECHU (dále jen E) objevují mezi autory regionálně historiografických článků v níže uvedeném soupisu.

Anderle, K.: Oprava sochy Ignáta Herrmanna, E II (1992), č. 6, s. 2 /připojen text pozvánky na akce při odhalení pomníku v červenci 1960/

- Bechinie, E.: Z dějin Rozsochatce, E IV (1994), č. 2, s. 7
- Bošтік, F.: Zapadlý hrad Ronovec, E IV (1994), č. 3, s. 8 - 10
- Brychnáčová, P.: Z historie Krucemburku, E IV (1994), č. 8, s. 7 - 8
- Dobrzenská, L.: Z Chotěboře až na konec světa, E IV (1994), č. 6, s. 3 - 4 (Eliška Dobrzenská z Dobrzenic /*1875/, manželka Pedra, prince z Gras Para, syna brazilského císaře Pedra II.)
- Dobrzenská, L.: Vyprávění o chotěbořském zámeckém parku, E IV (1994), č. 7, s. 7 - 8
- Houra: Hrad Sokolov, E IV (1994), č. 1, s. 8 - 9
- Hyršová, B.: Chotěboř v číslech, E I (1991), č. 2, s. 4 /statistické údaje o občanech, domech a bytech k roku 1991/
- Chotěbořská organizace Českého svazu bojovníků za svobodu: Odešel odbojář, E IV (1994), č. 11, s. 6 /Stanislav Zvolánek 1919 - 1994/
- Krejčíková, S.: Básniřka lyrického srdce, E IV (1994), s. 3 - 4 /Teréza Koseová-Dubrovská, 1883 - 1951/
- Krčál, M.: O Buttulově škole před 128 lety, E III (1993), č. 9, s. 1-2
- Machková, L. /L.M./: Chotěbořské gymnázium v době první světové války, E IV (1994), č. 4, s. 8 - 9
- Machková, L.: Školní rok 1931-32 chotěbořského gymnázia v číslech, E IV (1994), č. 5, s. 4 - 6
- Machková, L.: Z výroční zprávy státního reálného gymnázia v Chotěboři za školní rok 1938-39, E IV (1994), č. 6, s. 4 - 5
- Machková, L.: Z historie Městského muzea v Chotěboři, E IV (1994), E IV (1994), č. 7 s. 4 - 5
- Medlík, V.: Jsem z Chotěboře. Z historie sanitní služby, E IV (1994), č. 1, s. 1 /vyprávění Františka Sobotky, zaznamenané V. Medlíkem r. 1982/
- Menšíková, M.: P. František Xaver Bošтік, profesor reálného gymnázia v Chotěboři, E IV (1994), č. 1, s. 8
- Pavlíček, S.: Majitelé chotěbořského zámku, E III (1993), č. 7, s. 3
- Pavlíček, S.: Chotěbořáci nevykouřili Havlíčkovu viržinku, E III (1993), č. 8, s. 1
- Pavlíček, S.: Erbovní pověst o čápovi, E III (1993), č. 8, s. 5-6 /k erbu Dobřenských z Dobřenic/
- Pavlíček, S.: Zámecká kaple Nejsvětější Trojice, E III (1993), č. 10, s. 2
- Pavlíček, S.: 70 let autobusové dopravy, E III (1993), č. 10, s. 7
- Pavlíček, S.: Z historie chotěbořské tvrze (aneb tajemné podzemí zámku v Chotěboři), E IV (1994), č. 1, s. 4
- Pavlíček, S.: Okres Chotěboř, E IV, č. 2, s. 1 - 3 /nástin územně správního vývoje v letech 1850 - 1960/
- Pavlíček, S.: Hrdelní soudnictví v Chotěboři, E IV (1994), č. 3, s. 5
- Pavlíček, S.: Požár zámku v Chotěboři, E IV (1994), č. 4, s. 7

- Pavlíček, S.: Chotěboř a železnice, E IV (1994), č. 5, s. 14 - 15
- Pavlíček, S.: Vlakem z Vídně do Prahy přes Chotěboř, E IV (1994), č. 6, s. 6 - 7 /projekty tratí z let 1836 - 1842/
- Pavlíček, S.: Soukromá autobusová linka na Chotěbořsku, E IV (1994), č. 7, s. 3 - 4 /situace dnes a před 65 roky/
- Pavlíček, S.: Zaniklá tvrz a ves Střítež, E IV (1994), č. 7, s. 6 - 7
- Pavlíková, E.: Městská knihovna, E III, (1993), č. 2, s. 1-2 /150. výročí knihovny a její vývoj od r. 1959/
- Semeráková, V.: Chotěbořští zahrádkáři, E IV (1994), č. 1, s. 6 - 7 /historie spolku/
- Siegert, J.: Umění jako služba životu, E I (1991), č. 3, s. 3 /k 100. výročí narození prof. Václava Fialy/
- Siegert, J.: Vzpomínky k 140 výročí narození Ignáta Herrmanna pronesené 12. 8. 1994 u pomníku v Chotěboři, E IV (1994), č. 8, s. 6 - 7
- Šilhán, B.: 40 let stolního tenisu v Chotěboři, E III (1993), č. 9, s. 8
- Šilhán, B.: 40 let stolního tenisu v Chotěboři (dokončení), E IV (1994), č. 1, s. 12
- Šrámková, V.: 130. výročí založení Pěveckého sboru Doubravan, E II (1992), zvláštní číslo z 16. 10. 1992, s. 1-8
- Tichý, J. /Tý-/: 110 let od zrodu chotěbořského Sokola, E II (1992), č. 1, s. 3-4
- Tichý, J.: Prapor chotěbořského Sokola, E II (1992), č. 2, s. 3
- Tichý, J.: Posvato budiž tobě..., E II (1992), č. 4, s. 6 /záhuba štábu partyzánské brigády "Mistr Jan Hus" u Leškovice 27. 3. 1945/
- Tichý, J.: Uctění památky padlých, E II (1992), č. 5, s. 1-3 /I. a II. odboj a Květnové povstání v Chotěboři/
- Tichý, J.: Tragedie židovské komunity v Chotěboři, E II (1992), č. 9, s. 2-3
- Tichý, J.: Vánoce za mřížemi, E II (1992), č. 10, s. 1 /vzpomínka na vánoce v nacistických věznicích r. 1940 a 1941/
- Tichý, J.: Za Milanem Stránským, E III (1993), č. 6, s. 2 /osudy legionáře II. zahraničního odboje - vzpomínka k úmrtí 22. 4. 1993/
- Tichý, J.: Básník František Bošík, E III (1993), č. 7, s. 1 /ke 110. výročí narození/
- Tichý, J.: Chotěbořské 28. říjny, E III (1993), č. 8, s. 2-3 /léta 1918, 1919, 1928, 1938, 1939, 1945, 1968/
- Tichý, J.: Kde Doubravka..., E III (1993), č. 10, s. 8-9 /historie vzniku písně "Rodný kraj" od učitelů Františka Pátka a Emanuela Konfršta/
- Tichý, J.: Odešel roduvěrný Chotěbořák, E IV (1994), č. 2, s. 8 /dramatik Ing. Karel Kubánek, 1901 - 1994/
- Tichý, J.: 105 let stezky údolím Doubravky, E IV (1994), č. 5, s. 3 - 4

- Tichý, J.: Ulice našeho města, E IV (1994), č. 3, s. 4; č. 4, s. 6 - 7; č. 5, s. 3; č. 6, s. 2 - 3; č. 7, s. 8 /vysvětlení názvů/
- Tichý, J.: Vzpomínky k 140 výročí narození Ignáta Herrmanna pronesené 12. 8. 1994 u pomníku v Chotěboři, E IV (1994), č. 8, s. 5 - 6
- Tichý, J.: Z galerie statečných. Letec Karel Vykoukal, E IV (1994), č. 8, s. 8-9 /příslušník Royal Air Force/
- Tichý, J.: Chotěbořští v Normandii, E IV (1994), č. 7, s. 5-6 /invaze v r. 1944/
- Tichý, J.: Projev při odhalení pamětní desky Františku Buttulovi na domě čp. 194 v Chotěboři 30. 9. 1994, E IV (1994), č. 10, s. 7 - 8
- Tichý, J.: 17. listopad (ke dvěma výročím), E IV, č. 10, s. 8 /1938, 1989/
- Tichý, J.: Dva z galerie statečných, E IV (1994), č. 11, s. 5-6 /Stanislav Kobrle 1921 - 1944, Antonín Bambas 1906 - 1944/
- Tichý, J.: Zeť Dr. Františka Ladislava Riegra dožil v Chotěboři, E IV (1994), č. 11, s. 6 /Václav Červinka 1844 - 1929/
- Tomášková, J. /J.T./: Sokol - Sokol - Sokol, E III (1993), č. 9, s. 8 /fakta ze sokolské kroniky a obnově jednoty v r. 1990/
- Tomášková, J.: Hoří, hoří sokolovna, E III (1993), č. 10, s. 9 a 12 /požár sokolovny v Chotěboři r. 1925/
- Tomášková, J.: Historie chotěbořského Sokola, E III (1993), č. 10, s. 12 /záchrana archivu, založení jednoty a činnost do r. 1948/
- Tučková, E. /E.T./: Malíř Václav Bošík, E III (1993), č. 2, s. 6 /nar. 6. 11. 1913/
- Tučková, E.: 80 let uplynulo od smrti malíře Jindřicha Pruchy, E IV (1994), č. 8, s. 3
- výbor spolku Berla: Spolek Berla v Chotěboři, E III (1993), č. 2, s. 2 /stručná historie spolku založeného r. 1880/
- Zoubková, J.: Nahlédnutí do muzea, E II (1992), č. 8, s. 1-2 /mj. stručná historie muzea/
- Zvěřina, V. /VZ-/: Vznik Československé republiky, E II (1992), č. 8, s. 3-4

(sestavil Jaroslav Tichý)

LISTY Z GOLČOVA JENÍKOVA (1991 - 1993)

Listy z Golčova Jeníkova začala vydávat v červnu 1991 místní "ODS ve spolupráci s MÚ a občany města". Redaktorem byl Karel Čáp, jenž je dnes (tj. v r. 1994) v tiráži uváděn jako vydavatel a odpovědný redaktor. Listy z GJ vycházejí jako městské noviny (formátu A4, rozsahu většinou 8 - 12 stran) zpravidla jednou měsíčně a jsou číslovány průběžně v jedné číselné řadě. Protože Listy z GJ na svých stránkách zatím věnovaly opravdu mimořádnou

pozornost historii města a okolí, je na místě z tohoto a regionálně přírodopisného aspektu shrnout obsah prvních třech ročníků.

- anonym: Osvětlení v Jeníkově, 18/1992, s.6 (19. stol.)
 anonym /HEMA, spol. s r. o./: Náš pivovar v Golčově Jeníkově, 30/1993, s.8 (16.-20. stol.)
 Červenci, L. - Šimek, L: Těžilo se u nás zlato?, 32/1993, s. 5-6 (staré lokality u PODMOK a ŘÍMOVIC)
 Dibelka, J.: Lípa ve Stupárovicích, 33/1993, s.7 (1848-1993)
 Dufková, M.: Po letech, 30/1993, s. 6 (vzpomínka na svou perzekuci, GJ po r. 1948)
 Holý, J. /JaH/: Padesát let městské hudby v Golčově Jeníkově, 17/1992, s.3-4 (1941-1992)
 Holý, J.: Územní uspořádání a Golčův Jeníkov, 27/1993, s.4 (14.-20. stol.)
 Holý, J.: Hovoří kroniky Tělovýchovné Jednoty SOKOL, 32-34/1993, s.10-11, 8-9, 4 (GJ 1980 - 1993)
 Jiroušková, M. /JIR/: Kroniky hovoří,
 1/1991, s.2-3 (školy v GJ, 17.-18. stol.)
 2-3/1991, s.1-2 (židovská škola v GJ, 18.-20. stol.)
 4/1991, s. 2 (židovská škola v GJ - doplněk Z. Koreckého)
 5/1991, s.3-4 (dům Viktorin-Černý orel v GJ, 15.-20.st.)
 6/1991, s.2 (hotel Černý orel - doplněk J. Rotha)
 6/1991, s.4-5, 7/1991, s.3 (hospoda Zlaté slunce v GJ, 18.-20. stol.)
 9/1992, s. 4 (hotel Černý orel a hotel Slunce v GJ - doplněk Z. Koreckého)
 10/1992, s. 3 (sady a zahrady v GJ, 20. stol.)
 12/1992, s. 4 (Stará pošta v GJ, 18.-20. stol.)
 18/1992, s. 4-5 (hospoda Potěšilka u SPYTIC, 1763)
 20/1992, s. 3 (znění dopisu K. Havlíčka Borovského obci Jeníkovské z 10. 6. 1848)
 21/1992, s. 8 (STUPÁROVICE, RÁJ; kruté zimy v l. 1771 a 1798/1799)
 22/1993, s.8 (hrabě Leopold Kolovrat Krakovský, 18.stol.) 23/1993, s. 5-6, 24/1993, s. 6, 25/1993, s. 4, 26/1993, s. 6, 27/1993, s. 11, 28/1993, s. 5 (Sokol a sokolovna v GJ, 19.-20. stol.)
 29/1993, s.7, 32/1993, s. 9-10 (škola v GJ, 19.-20. stol.) 33/1993, s. 7-8 (krutá zima r. 1929, GJ a okolí)
 Jiroušková, M.: Hospoda v Ráji a povoznictví, 14/1992, s. 9 (19.st.)

- Jiroušková, M.: Varhaník Matěj Sojka z Kláštera, 16/1992, s. 7 (rodák z VILÉMOVA /+1817/, žák J. S. Bacha)
 Karellová, B.: Msta, 29/1993, s.3 (vzpomínka na odsouzení Josefa Karely, GJ 1949 - 1950)
 Korecký, Z. /K/: Golčův Jeníkov a W. A. Mozart, 5/1991, s. 2
 Korecký, Z.: První škola v městečku Jeníkově, 7/1991, s. 5 (17. - 18. stol.)
 Korecký, Z.: Vzpomínka na jeníkovské zvony, 8/1991, s. 3 (15. - 20. stol.)
 Korecký, Z.: Kdy byla založena osada Ráj, 10/1992, s. 6 (o vzniku místního jména Ráj, 17. - 18. stol.)
 Korecký, Z.: Příchod Židů do Jeníkova, 13/1992, s. 6 (12.-14., 17. stol.)
 Korecký, Z.: O trestu smrti v Golčově Jeníkově, 14/1992, s. 6 (poloha popraviště, 17. - 18. stol.)
 Korecký, Z.: Jeníkovská věž a její historie, 15/1992, s. 1-3 (17. - 20. stol.)
 Korecký, Z.: Oběti nacismu, 17/1992, s. 2-3 (perzekuce občanů GJ v l. 1941 - 1942)
 Korecký, Z.: Karel Pavlík - figurální malíř, 17/1992, s. 10 (rodák z GJ, 1862 - 1890)
 Korecký, Z.: Jeníkovské kuriozity, 18/1992, s. 9 (dřevěný velociped a automobil na ruční pohon; 1860)
 Korecký, Z.: Jeníkovské poutě, 20/1992, s. 7-9 (17. - 20. stol.)
 Korecký, Z.: Pivovar v Golčově Jeníkově, 21/1992, s.10, 12 (15. - 20. stol.)
 Korecký, Z.: Husitský hejtman, 29/1993, s. 9-11 (Ondřej Keřský z ŘÍMOVIC /+ 1446/)
 Kratochvíl, V.: České městečko na trase Mozartovy cesty, 14/1992, s. 8 (stručná rekapitulace historie a kulturních památek GJ; GJ a W. A. Mozart, E. E. Kisch; básnička Gertruda Thiebergerová /1898 - 1977/, lit. historik a překladatel Oskar Košta - rodáci z GJ)
 Kratochvíl, V.: Golčův Jeníkov našeho mládí, 33/1993, s. 11, 34/1993, s. 2-3 (mj. pomístní názvy; 1. pol. 20. stol.)
 Kreibich, J.: Výstřel, 23/1993, s. 9-10 (vražda ředitele hostačovského pivovaru r. 1886)
 Kreibich, J.: Bohumil Zahradník Brodský, 24/1993, s. 9 (spisovatel, a rodák z HOSTAČOVA; nar. 1862)
 Kreibich, J.: Jak se dělal cukr v Hostačově, 25/1993, s. 11 a (19. - 20.stol.)
 Kršková, H.: Podivuhodné osudy, 28/1993, s. 2-3 (osobní vzpomínka na perzekuci Vladimíra Kršky z GJ; 1945 - 1962)
 Krumlová, M.: Václav Cemper-Sattrech, 28/1993, s. 3-4 (partyzán, rodák ze SKRYJÍ, 1911 - 1944)
 Novák, J. F.: dopis redakci, 30/1993, s. 4 (osobní vzpomínka na GJ po únoru 1948)
 Novák - Pick, J.: Dopis z Kanady, 21/1992, s. 5 (GJ v l.1940 - 1945)

- Popílek, F.: Návštěva, 17/1992, s. 2 (němečtí vojáci padlí v GJ 9. 5. 1945)
- Popílek, F.: Nedávná historie, 27/1993, s. 7 (vzpomínky na útlak v GJ a okolí, od r. 1945)
- red: Vánoční rozjímání člověka, co prošel peklem, 8/1991, s. 7-8 (MUDr. Jiří František Pick-Novák, rodák z GJ)
- redakce: Pan otec Karpeles z Hostačova a jeho přátelé, 18/1992, s. 9 (houslový virtuos František Ondříček /+1922/ a další osobnosti hudebního života; GJ; o rodu Karpelesů v Čechách)
- Roth, J. /J.R./: Vzpomínky pamětníka, 4/1991, s. 3; 5/1991, s. 2 (sportovní život v GJ, 1. pol. 20. stol.)
- Roth, J.: Vzpomínky pamětníka, 9/1992, s. 3 (první radioaparáty v GJ, po r. 1923)
- Roth, J.: O pruské válce r. 1866 a Golčovu Jeníkovu, 10/1992, s. 3
- Roth, J.: Vzpomínky pamětníka, 11/1992, s. 7 (vodovod a kašny v GJ, 19. - 20. stol.)
- Roth, J.: Vzpomínky pamětníka, 12/1992, s. 3 (popularita díla spisovatele Karla Poláčka v GJ, 1. pol. 20. stol.)
- Roth, J.: Po padesáti letech, 13/1992, s. 5 (osobní vzpomínka na transport Židů z GJ, 1942)
- Roth, J.: Kozáci v Jeníkově, 15/1992, s. 9 - 10 (po r. 1918)
- Roth, J.: Zapomenutí muži, 15/1992, s. 5 (letec-stihač Antonín Hospodka, rodák z VLKANČE /30. léta 20. stol./; anglický válečný letec Josef Kopřiva, rodák z GJ /+1976/)
- Roth, J.: Glosy z Golčova Jeníkova, 16/1992, s. 5 (stavění rychlíků na zastávce, 20. léta 20. stol.)
- Roth, J.: Začátky biografu v Jeníkově, 21/1992, s. 9 (kolem r. 1927)
- Roth, J.: Vzpomínky, 22/1993, s. 6 (GJ a Tahiti; 1. pol. 20. st.)
- Roth, J.: Kdo byl Sattrech? 26/1993, s. 7 (Ing. Václav Cemper, rodák ze SKRYJÍ; spisovatel R. V. Fauchar /vlastním jménem Faulkner/, rodák z HOSTAČOVA, 20. stol.)
- Roth, J.: Jeníkovské figurky, 27/1993, s. 11 (vzpomínka na svérázné postavy; 1. pol. 20. stol.)
- Roth, J.: Pěvecký spolek "Hlahol" v Golčově Jeníkově, 33/1993, s. 9 (1928 - 1945)
- Říhová, M.: (osobní vzpomínka na perzekuci rodiny; GJ 1950 - 1975), s. 4 - 5
- Semerád, J.: Z historie učňovského školství v Golčově Jeníkově, 28/1993, s. 9 (19. - 20. stol.)
- Skřivánek, F.: Sousoší sv. Václava u budovy děkanství v Golčově Jeníkově, 13/1992, s. 7 (17. - 20. stol.)

- Skřivánek, F.: Varhany v Golčově Jeníkově, 14/1992, s. 3-4 (19. - 20. stol.; varhanář Jan Tuček /1842-1913/, rodák z GJ)
- Sedláček, J. /Dr.S./: Glosy z Golčova Jeníkova, 14/1992, s. 4-5 (počátky železniční zastávky, původ pomístního jména Kocourek, zmínka o škole v GJ v hudebním cestopise Ch. Burneye /1772/)
- Sedláček, J.: Neobyčejná osoba z Hostačova, 15/1992, s. 10 (vzpomínka na baronku Clennerovou, před r. 1914)
- Sedláček, J.: Rodáci nezapomínají, 21/1992, s. 9 (rodáci z GJ: doc. dr. Karel Thon /+1906/, doc. Jan Thon /+1973/; vzpomínka na pobyty Františka Langra a Otakara Štáfila)
- Skřivánek, F.: Pomník svatojánské úcty, 15/1992, s. 7-8 (osud sochy a kapličky sv. J. Nep. v GJ, 18.-20. stol.)
- Skřivánek, F.: Golčovské zvony, 18/1992, s. 5-6; 19/1992, s. 6-7 (17.-18. stol.)
- Skřivánek, F.: Naše chrámové betlémy, 21/1992, s. 3-4 (dva betlémy v GJ; 17.-18. stol., 20. stol.)
- Skřivánek, F.: Naše Loreta a co s ní souvisí, 22/1993, s. 11; 23/1993, s. 6; 25/1993, s. 5-6; 26/1993, s. 10-11; 29/1993, s. 5-6; 31/1993, s. 8 (GJ, 17.-20. stol.)
- Skřivánek, F.: K otázce "Odkdy se náš Jeníkov jmenuje Golčův?", 28/1993, s. 6 (17.-18. stol.)
- Šimek, L. /fík/: Odkdy se náš Jeníkov jmenuje Golčův?, 23/1993, s. 7 (17. - 20. stol.)
- Šimek, L.: Slavní puškaři z Golčova Jeníkova, 33/1993, s. 6-7; 34/1993, s. 5-6 (18. - 19. stol.)
- Trunková, V.: Václav Krenk, jeníkovský rodák, 34/1993, s. 2 (exulant a cestovatel /Aljaška/, 19. - 20. stol.)
- Valtrová, V.: Lidé zlí a dobří, 30/1993, s. 5 (osobní vzpomínka na perzekuci Miloslava Valtra z GJ; po r. 1948)
- Volný, B.: Josef Koudela, 16/1992, s. 3-4 (rodák ze Stupárovic a /1892-1942/, popravený za heydrichiády)
- Vtělenský, J. /Vlý/: Obnovený původní znak města Golčova Jeníkova, 2-3/1991, s. 1
- Vtělenský, J.: Ota Hora - Svědectví o puči, 2-3/1991, s. 6 (novinář a politik, rodák z GJ)
- Vtělenský, J.: Zpěvem k srdci, 5/1991, s. 4 (mužský pěvecký sbor v GJ, 1961 - 1963)
- Vtělenský, J.: Mám stále Golčův Jeníkov v srdci, 6/1991, s. 3-4 (politik a novinář Ota Hora, rodák z GJ)
- Vtělenský, J.: Nerostná rarita z Jeníkova, 7/1991, s. 6 (výskyt rutilu v GJ a okolí)

- Vtělenský, J.: Dr. Karel Offer, významný hudebník z našeho města, 10/1992, s. 2 (rodák z GJ /+ 1939/)
- Vtělenský, J.: Letadlo ve Stupárovicích, 10/1992, s. 5 (pokus o vzlet kluzáku v r. 1910)
- Vtělenský, J.: Lom na Mastné Bábě u Podmok, 10/1992, s. 5 (výskyt nerostů)
- Vtělenský, J.: Městské trhy, 13/1992, s. 6 (GJ, 17.-20. stol.)
- Vtělenský, J.: Z čeho se ve Stupárovicích stavělo, 16/1992, s. 4 (zdroje stavebního materiálu v okolí)
- Vtělenský, J.: Jeníkovské artykuly, 16/1992, s. 9-10 (přetlumočení zápisu z r. 1659)
- Vtělenský, J.: Chlapectví v Čechách, 17/1992, s. 6-7 (hudební skladatel Charles K. Offer /+ 1939/, rodák z GJ)
- Vtělenský, J.: Jak rychle se v Jeníkově v minulém století stavělo, 18/1992, s. 8 (požáry a obnovy domů)
- Vtělenský, J.: Berní rula v Jeníkově, 19/1992, s. 7 (r. 1654)
- Vtělenský, J.: Dva mlýny na Valšském potoce v obci, 20/1992, s. 5-6 (GJ, 19. - 20. stol.)
- Vtělenský, J.: Malíř Adolf Kosárek, 22/1993, s. 10 (A. K. a GJ, VLKANEC, CHLUMEK; 19. stol.)
- Vtělenský, J.: Tvrze v okolí Golčova Jeníkova, 23/1993, s. 11; 24/1993, s. 5; 25/1993, s. 10-11 (BRATČICE, GJ, HABRY, HOSTAČOV, HOSTOVLICE, KNĚŽICE, KOZOHLODY, LEŠTINA, PODMOKY, RADOŇOV, ŘÍMOVICE, SIRÁKOVICE, SPYTICE, VILÉMOV, VOHANČICE, VRTĚŠICE-ČERVENICE, ZVĚSTOVICE)
- Vtělenský, J.: Ještě k názvu Golcův Jeníkov, 28/1993, s. 5 (17 - 19. stol.)
- Vtělenský, J.: Městské insignie Golčova Jeníkova, 28/1993, s. 10-11; 31/1993, s. 9-11; 32/1993, s. 7-8 (17. - 20. stol.)
- Vtělenský, J.: Lékař lidumil, 31/1993, s. 7 (MUDr. Arnošt Podvinec /1900-1948/, rodák z GJ)

(sestavil Pavel Rous)

OKRESNÍ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ NABÍZÍ SVÉ PUBLIKACE:

Havlíčkovobrodsko (vlastivědný sborník):

- č. 1/1988 (mj. o tiskových procesech K. Havlíčka /J. Lameš/, o Havl. Brodě v době předhusitské /J. Sochr/), 15 Kč
- č. 2/1990 (mj. přehled květeny Havlíčkovobrodsko /V. Faltys/), 15 Kč
- č. 3/1991 (mj. o významných přírodovědeckých lokalitách Havlíčkovobrodsko /H. Faltysová/), 15 Kč

- č. 4/1991 (příspěvky obecních kronikářů, bibliografie region. časopisu Práce našich kronikářů), 15 Kč
- č. 5/1992 (kopie starších obtížně dostupných vlastivědných statí a článků /J. Solař, F. Petr, J. Růžicka, Z. Wirth/), 15 Kč
- č. 6/1992 (mj. o barokním umění v Havlíčkově Brodě /I. Kořán/), 15 Kč
- č. 7/1993 (mj. o J. V. Stamicovi /J. Sochr/, o písni "Spi a Havlíčku" /E. Ryšavá/, hudební místopis Havlíčkovobrodsko /J. Kostomlatský/), 30 Kč
- č. 8/1993 (vývoj územní správy okr. H. Brod /L. Macek/), nová literatura o regionu), 20 Kč
- č. 9/1994 (10 přírodopisných příspěvků z oboru geologie, botaniky, entomologie a ichthyologie)
- zvláštní číslo o Karlu Havlíčkovi Borovském/1992 (příspěvky od Z. Mahlera, J. G. Moravy, D. Turečka, L. Sršněl/, 30 Kč**

Bubnová, J.: Soupis kronik okresu Havlíčkův Brod, 1994, 30,- Kč
(popis a obsah 282 živých i historických obecních kronik okr. Havl. Brod)

Jelínek, Z.: Leškovice (Z historie partyzánské brigády Mistra Jana Husa), 1994, 80 Kč
(osudy desantu doplněné edicí a překladem 42 dokumentů)

Sklo z Vysočiny, 1994, 20 Kč
(doprovodná publikace k expozici historického skla; obsahuje mj. stat J. Medkové o starém sklárství na Vysočině a přehled historických skláren na Havlíčkovobrodsku)

Tichý, J.: Obrana národa na Chotěbořsku, 1992, 30 Kč
(rekapitulace působení odbojové organizace v letech 1939 - 1945)

Tichý, J.: 17. listopad 1939 a Havlíčkovobrodsko, 1993, 30 Kč
(vzpomínky a životopisy perzekvovaných studentů)

Vácha, J.: Karel Havlíček Borovský. Průvodce expozicí v rodném domě v Havlíčkově Borově, 1986, 2 Kč

Royt, J.: České nebe, 1991, 20 Kč
(soupis nejznámějších mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě; čeští a moravští zemští patroni)

V Okresním vlastivědném muzeu je možno dále zakoupit:

- Janáčková, J.: Karel Havlíček Borovský. Strmé cesty. (Z listáře, zápisků a vzpomínek KHB). Hradec Králové 1990, 23 Kč
- Olbracht, I.: Ze starých letopisů. Praha 1974 (s ilustracemi A. Zábranského), 30 Kč
- Veselý, J.: Zmizelý Havlíčkův Brod. Havlíčkův Brod 1990, 30 Kč
(soubor reprodukcí obrazů)
- Sochr, J. - Sochrová, M.: Havlíčkův Brod a okolí. Havlíčkův Brod 1992, 70 Kč
- Pytlík, R.: Tak pravil Josef Švejk... Praha 1994, 48 Kč
(nejlepší švejkoviny a haškoviny pro každou situaci)
- Ehl, P. - Pařík, A. - Fiedler, J.: Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy. Praha 1991, 98 Kč
(fotografická publikace v české a německé verzi)

nástěnný kalendář (na rok 1994) s reprodukcemi 8 akvarelů Otakara Štáfla s motivy Německého Brodu, za sníženou cenu 5 Kč

O B S A H

Rous Pavel : Bitva u Melechova v roce 1420	3
Veselý Jiří : Zjištění nápisů a fresky v děkanském kostele v Havlíčkově Brodě	24
Doubek Eduard : Trčkové a Albrecht z Valdštejna	25
Nováková Hana : Uhrovský oltář Ignáce Rohrbacha	30
Tuček Václav : Vilémov a válka o dědictví rakouské	43
Pleva František : Historie ledečských židů	45
Bibliografie časopisů :	
Klubové listy a Listy městského muzea v Chotěboři (1985-1991)	49
Chotěbořské echo (1991-1994)	52
Listy z Golčova Jeníkova (1991-1993)	55
OVM v Havlíčkově Brodě nabízí své publikace	60

Muzeum Vysočiny
Havlíčkův Brod
příspěvková organizace

H A V L Í Č K O B R O D S K O

Vlastivědný sborník, svazek č. 10 (nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971).

Vyobrazení na obálce : Leděč nad Sázavou (výřez z kresby Eduarda Herolda, reprodukován v roce 1872 ve Světozoru na str. 244).

Vydalo Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě v roce 1994.

Náklad : 150 ks, cena : 20,- Kč

Knihovni systém Clavius

425550002274